

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

**Hodnotová orientace a životní spokojenost osob ve
věku střední dospělosti ve věku 30 – 40 let**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Olga DOŇKOVÁ**

**Vypracoval:
Zdeněk Beneš**

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Hodnotová orientace a životní spokojenost osob ve věku střední dospělosti ve věku 30 – 40 let*“, zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použité literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 26. 4. 2011

.....
Zdeněk BENEŠ

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Olze DOŇKOVÉ za velmi cenné připomínky, vlídný přístup a užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své rodině za morální podporu, pomoc a velkou trpělivost po celou dobu mého studia.

Zdeněk BENEŠ

OBSAH

Úvod	2
I Teoretická část	
1 Vymezení hodnotové orientace a životní spokojenosti	4
1.1 Charakteristika hodnot a hodnotový systém	4
1.1.1 Hodnoty	4
1.1.2 Hodnotový systém	7
1.2 Vymezení pojmu hodnotová orientace	9
1.3 Vymezení pojmu životní spokojenost	11
1.4 Rodina a její vliv na utváření životních hodnot	14
2 Psychologické a hodnotové aspekty životního období střední dospělosti	
2.1 Vymezení a charakteristika období střední dospělosti	19
2.1.1 Vymezení období střední dospělosti	19
2.1.2 Charakteristika období střední dospělosti	20
2.2 Specifické psychologické aspekty životního období střední dospělosti	22
2.2 Specifikace hodnotových aspektů životního období střední dospělosti	25
3 Uspokojování potřeb ve vztahu k životní spokojenosti	
3.1 Vymezení lidských potřeb a jejich hierarchie	27
3.2 Uspokojování lidských potřeb ve vztahu k dosažení životní spokojenosti	30
II Empirická část	
4.1 Formulace výzkumného problému průzkumu	32
4.2 Stanovení cíle průzkumu	33
4.3 Charakteristika výzkumného vzorku	33
4.4 Metody šetření	34
4.5 Presentace výsledků	35
4.6 Diskuze	55
4.7 Závěr průzkumu	59

Závěr	61
Resumé	62
Anotace	63
Klíčová slova	64
Seznam použité literatury	65
Seznam příloh	

Úvod

Při pohledu na historický vývoj společnosti je zřejmé, že bychom mohli čerpat z bohatých zkušeností předchozích generací a tím docílit toho, že se pomocí těchto chyb poučíme a budeme schopni eliminovat chyby při procesu vytváření vlastní hodnotové orientace. Historie je plná důkazů o tom, jak lidé, tak dokonce i některé civilizace svým amorálním chováním zčásti způsobily svůj úpadek, nebo dokonce i vlastní zánik.

Dle mého názoru se problémy jak hodnotové orientace, tak i problémy životní spokojenosti osob ve věku střední dospělosti zcela jistě významně zasahují do všech oblastí společnosti, ve které žijeme. Myslím si, že v současné době je tato mnou vybraná část populace silně ovlivňována silou trhu, konzumním stylem života s potřebou dosažení určitého stupně hmotného zabezpečí. Intenzivně vnímám, že dnešní moderní, přetechnizovaná a velmi uspěchaná doba je charakteristická nejen ztrátou duševního klidu, absencí morálních zásad, nedostatkem soucitu i lásky spojená s neustále se zvyšujícím tlakem na lidi v nejrůznějších oblastech. V průběhu minulého století došlo také ke všeobecně známým změnám v rodině jako takové, a tím byl částečně omezen i její vliv v procesu utváření hodnotové orientace a životní spokojenosti. Životní hodnoty jako přátelství, klidné manželství, kvalitní příprava dětí do života, péče o seniory, atd., jsou často potlačovány a do popředí vystupují materiální hodnoty.

Vzhledem k tomu, že nejen já sám, ale moji vrstevníci, někteří přátelé a spolupracovníci se nacházíme v životním období střední dospělosti a s ohledem na kontext dnešní doby mne zajímá, jaká je hodnotová orientace a životní spokojenost lidí tohoto životního období, a proto jsem si tohle téma zvolil jako téma této bakalářské práce. Také mne zajímá, jaká je míra životní spokojenosti, jaké hodnoty nejvýrazněji ovlivňují jednání lidí ve věku střední dospělosti, co je pro danou skupinu osob v životě důležité, čeho chtějí dosáhnout a v čem spatřují smysl svého života, atd.. Otázek na které bych rád odpověděl je spousta, avšak není v možnostech této práce odpovědět na všechny. V této práci jsem se tedy zaměřil na zmapování jak hodnotové orientace, tak i životní spokojenosti u osob ve věku střední dospělosti, ve věku 30 – 40 let, a to s ohledem na dosaženou úroveň vzdělání.

Tuto práci jsem obsahově rozdělil na část teoretickou a část empirickou. Teoretická část práce zahrnuje tři kapitoly. V první kapitole vysvětlím a ozřejmím důležité pojmy jako jsou **hodnoty**, **hodnotová orientace**, **životní spokojenost**. Také se budu věnovat **rodině**, která je základním stavebním prvkem při tvorbě a přenosu vzorců chování, postojů a hodnotové orientace, ale je i důležitou součástí vzhledem k utváření životní spokojenosti.

Druhá kapitola je zaměřena na vymezení životního období **střední dospělosti a jeho charakteristiku**. Dále charakterizují specifické psychologické a hodnotové aspekty tohoto období v životě jedince.

Třetí kapitola je věnována **potřebám**, jejich definování, klasifikaci dle některých autorů a problematice uspokojování ve vztahu k dosažení životní spokojenosti.

Empirická část této práce se týká provedení empirického průzkumu, jehož hlavním cílem je zmapování hodnotové orientace a životní spokojenosti zkoumaného vzorku osob ve střední dospělosti ve věku 30 – 40 let s ohledem na úroveň dosaženého vzdělání. Jako metoda průzkumu byla vybrána metoda sběru dat formou dotazníkového šetření, jeho analýzou a následnou interpretací výsledků zaměřených na vyjádření hodnotové orientace a životní spokojenosti respondentů nacházejících se v období střední dospělosti ve věku 30 – 40 let se středoškolským a vysokoškolským vzděláním.

I Teoretická část

1 Vymezení hodnotové orientace a životní spokojenosti

1.1 Charakteristika hodnot a hodnotový systém

1.1.1 Hodnoty

Prvními, kdo se v Evropě začali zabírat otázkou jakým způsobem je možné charakterizovat hodnoty a hodnotový systém, byli starověcí Řekové, příslušníci městských států, které dosahovaly svého rozkvětu na rozmezí 5. – 4. století před naším letopočtem. Zde se objevují první učitelé moudrosti – sofisté z řeckého *sofistai*. Tito učenci usilovali o to, aby vyřešili, zda jsou lidské hodnoty a s nimi spojená pravidla etiky božského původu nebo stálé či neměnné. Zajímali se také o to, zda jsou hodnoty závislé na tom, jakého stupně poznání jedinec dosáhl.

Otázkou hodnot a hodnotové orientace se filosofové zabývali již v antice. Ve filosofickém významu se pojem hodnota začal užívat teprve ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století. Filosofové v této historické etapě připravili odlišné teorie hodnot a hodnotové etiky, které ovlivňovaly i ostatní vědecké disciplíny. Tato snaha vyústila ve vytvoření zvláštní filosofické disciplíny, nazvané axiologie (z řeckého slova *axiá* - hodnota, cennost, nebo *axios* – rovnocenný, zasloužený), která pojednává o vzniku a charakteru veškerých známých hodnot. „*Klade si otázku, co je hodnota a co je hodnotné*“ (Jandourek, 2001, s.36).

Hodnoty jsou hlavní hybnou silou veškerého našeho konání. Lidé prostřednictvím hodnot projevují svoji identitu. Jednoznačně přijímaná definice hodnot společná pro vědy však neexistuje. Každá vědecká disciplína zkoumá a přistupuje k hodnotám jinak. Filosofický pohled na pojem hodnota nám přináší Filosofický slovník. Popisuje, že primární význam pojmu hodnota dává politická ekonomie. Ta hovoří o hodnotě jako o vlastnosti kteréhokoliv objektu, která je schopna korespondovat s potřebami člověka. V této spojitosti rozlišuje „*užitnou hodnotu*

a směnnou hodnotu“. Dále říká, že hodnotu lze chápat z filosofického hlediska také jako „morální, jež určuje normy chování“. Dále se zde uvádí, že základ hodnot vnímají filosofické systémy různě: např. „je transcendentní u Platóna, nebo historicky proměnná u Nietzscheho“ (Durozoi, Rousel, 1994, s.109).

Wolfgang Brezinka (1996) ve svém díle *Filozofické základy výchovy* pojednává o podnětu, který přivedl odborníky, jež se zabývají výchovou k definování hodnoty jako výchovného programu takto: „*Touha po hodnotové výchově je jednou z odpovědí na krizi orientace, kterou rychlá kulturní proměna moderních společností způsobila v mnoha příslušnících těchto společností*“. Tuto změnu je podle autora možné vyjádřit jako určitou rozpačitost, která se vztahuje k hodnotám, normám, ale také ke smyslům a cílům, které se projevují nárůstem poruch v psychice jedince, vznikem sociálních rozporů a nesprávným chováním (Brezinka, 1996, s.112).

Pokud bychom hledali podstatu hodnot, je nutné si položit otázku, v čem vlastně tato podstata spočívá? Jako odpověď je možné použít následující definici: „*Podstata hodnot spočívá ve vztahu*. Každý den dochází k tomu, že vnímáme různě zaujaté postoje k různým hodnotám a také vnímáme u různých hodnot jejich prioritu. Lidé jsou schopni se na celé řadě hodnot shodnout, avšak každý jedinec si sám rozhoduje o tom, co pro něj hodnota je a co nikoli. Je nutné podotknout, že není ve schopnostech jedince, aby našel nějakou faktickou podstatu hodnot, protože všechny hodnoty mají společné to, že jsou podmíněny tím, jak je subjekt vnímá. Lze uvést spoustu činitelů, jako např. „*zájmy, očekávání, záměry, poznání, atd.*“, které nám umožňují ovlivnit to, co pro nás hodnotou je a nebo není (Dorotíková, 1998, s.58).

Ze sociologického pohledu se dá hodnota definovat jako „*vědomá nebo nevědomá představa o tom, co je žádoucí*“ je to „*měřítko pro rozhodování a jednání*“. Pojem hodnota je pro sociologii z hlediska svého významu velmi důležitý, protože podle toho jaký člověk dané hodnotě přikládá význam vyplývá, jakým způsobem je jedinec schopen posoudit, je-li jeho jednání správné a do jaké míry je i zavazující (Jandourek, 2001, s.97).

Velký sociologický slovník uvádí, že hodnota patří mezi jeden z nejčastěji používaných pojmů v sociologii, ve filozofii, v kulturní antropologii a sociální psychologii, který je jako většina výchozích pojmů mnohoznačný. *M. Weber říká, že **hodnota** je to, co je schopno stát se obsahem postoje vyjádřeného ve vědomě členěném pozitivním nebo negativním soudu, něco, co se u nás uchází o platnost a čehož platnost jako hodnotu uznáváme, odmítáme nebo hodnotově posuzujeme v nejrozmanitějších spletitých souvislostech* (Petrušek a kol., 1996, s.375).

K objasnění tohoto pojmu přispěl i C. Kluckhohn (1951) tím, že vytvořil definici, která se zabývá pojmem hodnota z hlediska antropologie. Hodnota je zde vyjádřena „*jako explicitní nebo implicitní koncepce žádoucího, která je důležitá pro individuum a také je význačná pro skupinu, čímž dochází k ovlivňování volby srozumitelných prostředků a cílů, jež mají být splněny* (Petrušek a kol., 1996, s.375).

Z psychologického hlediska lze o pojmu hodnota hovořit tak, že „*je to vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s upokočováním jeho potřeb, zájmů a vytváří a postupně se diferencuje v procesu socializace*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s.192).

Psychologický slovník přináší možné dělení hodnot takto:

1. Je zde uvedeno, že hodnoty lze dělit v obecné rovině na:

- a) **pozitivní**, tj. to, co je žádoucí,
negativní, tj. to, co je nežádoucí,
- b) **absolutní**, tj. dobro, zlo, cnost, neřest,
relativní, tj. závislé na něčem nebo něčím podmíněné,
- c) **přímé**, tj. bezprostředně uspokojují potřeby, zájmy, atd.,
nepřímé, tj., s jejíž pomocí lze uspokojit potřebu přímou.

2. Dále se zde uvádí, že hodnoty se dají dělit podle obsahu na :

- a) **estetické**, tj. estetické osvojování si světa,
- b) **etické**, tj. to, co je dobré a co špatné,
- c) **logické**, tj. to, co je racionální **aj.** (Hartl, Hartlová, 2000, s.192).

Z pedagogického hlediska lze o hodnotách hovořit v rámci procesu socializace, při kterém dochází nejdříve k přijímání hodnot a posléze k vytváření vlastních hodnotových systémů a hodnot. Pro pedagogiku je vzhledem k utváření hodnot velmi důležitým činitelem výchova. Výchova pedagogice pomáhá tím, že celý proces socializace výrazně ovlivňuje a usměrňuje vzhledem k dosažení předem stanovených výchovných cílů. Mezi tyto cíle patří mimo jiné převzetí a vytvoření si vlastních životních hodnot. Pro pedagogiku jsou vzhledem k hodnotám důležitá následující hlediska, která uvádí Průcha a kol. (2003, s.74) takto:

- Hodnotové systémy mládeže.
- Vzdělání samo jako společenské hodnota, tj. významnost, kterou společnost přisuzuje roli vzdělání pro život jedince a pro rozvoj společnosti.
- Hodnoty a postoje jako součást cílů a obsahů školní edukace vymezovaných ve vzdělávacích programech.

1.1.2 Hodnotový systém

Za základ pro vznik hodnotového systému lze považovat proces, v rámci kterého dochází u jedince prostřednictvím jeho činností k uspokojování. **Hodnotový systém** se vyznačuje tím, že jde o soubor hodnot, který není vytvořen nahodilým výběrem, ale jde o ty hodnoty, které jedinec preferuje a které jsou vyjádřeny jak v jeho přesvědčení, tak i v jednotlivých postojích. Hodnotový systém netvoří všechny hodnoty, které existují, ale vytváří je ty hodnoty, které jedinec akceptuje, ty hodnoty se kterými se ztotožňuje a respektuje je (Horák, 1996, s.21).

K vymezení pojmu hodnotový systém je nutné uvést také to, čím je tento systém vyznačován. D. Sýkorová a kol. (1994 In Horák 1996, s.21) uvádí, že hodnotový systém se vyznačuje:

- **Spjatostí s jedincem** – je vlastní každému individu, projevuje se výběrovým přístupem.
- **Relativní konzistencí** – tvorba probíhá na základě opakovaných zkušeností.
- **Schopností indikovat zaměření osobnosti** – odráží charakterové rysy osobnosti.

- **Dynamičností** – změnám podléhá i přes relativní konzistenci.
- **Uceleností** - nemožností paralelní existence protikladných hodnot v rámci hodnotového systému individua.

Hodnotový systém, je tvořen celou skupinou hodnot, které jedinec uznává. Ve své podstatě bývá nejčastěji rozdělen podle charakteru hodnot na hmotné a nehmotné - náboženské. Podle hodnotového systému, lze u jedince sledovat i jeho zaměřenost. Pro účel této práce je důležité uvést, že akceptace hodnot závisí vždy na dosažení určité vývojové etapy, ve které se člověk nachází. Hodnotový systém je určován „*endogenními*“ a převládajícími „*exogenními*“ faktory. Hodnotová orientace závisí podle Krause (2006, s.59) na následujících podmínkách:

- Materiální podmínky života.
- Vliv sociálních a výchovných institucí (rodina, škola, média apod.).
- Vliv politicko-ekonomické sféry dané společnosti.

Pokud si položíme otázku, proč vlastně hodnotový systém vzniká, dá se odpovědět následovně. Jedinec je neustále po celou dobu svého života stavěn před rozhodnutí, jaké má zvolit postupy, jaká rozhodnutí použije s ohledem k nutnosti řešit celou řadu životních situací a problémů. Právě proto si vytváří svůj vlastní hodnotový systém, který mu pomáhá na základě hodnot určit, které postupy při rozhodování lze použít. A vzhledem k tomu, jakým způsobem se rozhoduje, dá se hovořit o tom, že tím vyjadřuje i svůj životní postoj (Horák, 1996, s.22).

Vývoj v celé společnosti, se také podílí na utváření hodnotového systému jedince. Tím jak se společnost stále více modernizuje, do popředí našeho zájmu se místo světských hodnot dostávají hodnoty materiální. Aby nedošlo ke vzniku nežádoucího systému hodnot je důležité, aby společnost přesně formulovala pravidla, podle kterých lze jednat. Jak je zmíněno, dochází k odklonu od tradičních hodnot dřívějších generací, je tedy na místě uvést, které z hodnot v rámci hodnotového systému jsou pro naši společnost charakteristické. Matoušek (1998, In Kraus, 2006, s.94) uvádí, že pro současnou kulturu západní Evropy, která zahrnuje i naši společnost, jsou charakteristické následující čtyři hodnoty.

- Racionální chápání skutečnosti (vysoká prestiž vědy, slabne vliv náboženství).
- Vysoká míra osobní svobody jedince (patříčně regulovaná odpovědností).
- Fungující společnost, řízená na základě racionálního poznání společenských zákonitostí.
- Mravní zdokonalování, poznání pravdy.

1.2 Vymezení pojmu hodnotová orientace

Vzhledem k obrovskému rozvoji moderních technologií, který je spojen se zrychlením životního tempa ve 20. a 21. století, dochází k odklonu od hodnot, které respektovaly dřívější generace. Projevují se zde i kulturní změny, které zapříčiňují bezradnost a nejistotu člověka v tom, kam jeho životní cesta směřuje. Nepříznivě zde působí nejen stresující prostředí, ale zvyšuje se tlak na rozhodovací schopnosti a znalosti obrovského množství informací. To vše má za následek, že se objevují velké sociální konflikty, a to hlavně v rodinách a v partnerských vztazích vyplývajících ze ztráty morálky, atd. Hodnoty a zásady, které tvořily pevný základ dřívějších generací se hroutí, dochází k narušování tzv. tradiční hodnoty. Dochází ke snaze vymanit se z této situace a společnost má snahu o zavedení určitého vzorce jednání, chování a chápání dnešního světa. Je nutné si položit otázku zda-li lze vytvořit a nějak definovat model, žebříček hodnot, soubor pravidel, dle kterého se lze orientovat a který by vyřešil problémy současného světa.

Pojem **hodnotová orientace** byl vytvořen, protože bylo potřeba nějakým způsobem vysvětlit, jaký je důvod lidské činnosti, z jakého důvodu jedinci jednají tak jak jednají. Například F. R. Kluckhohnová a F. F. Stoedtbeck (1961, In Petrusek a kol., 1996,) k tomuto pojmu uvádí, že hodnotovou orientaci lze označit jako souhrnnou, jedincem zformovanou soustavu uspořádaných zásad. Tato soustava vyplývá ze vzájemného působení několika složek, „*složky procesu hodnocení, citové složky hodnocení a z hodnocení direktivního*“. Takto sestavená a ucelená soustava hodnot vymezuje způsob orientace, kterým bude jak lidské myšlení, tak i konání dále směřovat tak, aby byl jedinec schopen řešit problémy ve společnosti (Petrusek a kol., 1996, s.375).

Člověk v rámci své hodnotové orientace určuje, které hodnoty pro něj mají větší nebo menší význam. Toto se děje vzhledem k různým situacím, kterým musíme každodenně čelit. Hodnoty, které jsme dříve považovali za důležité jsou odsunovány do pozadí vzhledem k tomu, jak důležité jsou pro nás nově osvojené hodnoty a tím dochází ke změně hodnotového systému. Strukturu hodnotového systému vytváří uspořádání hodnot, které jsou řazeny podle toho, jakou důležitost jim jedinec přikládá od nejnižší po nejvyšší (Göbelová, 2008, s.20-21).

Pro přesnější vysvětlení pojmu hodnotová orientace jsem použil následující definici: *„Hodnotová orientace tvoří nejdůležitější součást vnitřní struktury osobnosti. Odráží její životní zkušenosti, umožňuje rozlišovat podstatné a nepodstatné, významné nebo nedůležité pro daného člověka. Kvalitativní rozdílnost subjektivních hodnotových orientací závisí na řadě faktorů, na osobnosti a věku jedince, na stupni a formách jeho adaptace vůči sociálnímu okolí, na kulturním prostředí“* (Petrusek a kol., 1996, s.376).

Hodnotovou orientaci lze dělit podle jednotlivých preferovaných hodnot a podle cílů, které mají být naplněny. Pro účel této práce jsem vybral typologie hodnotových orientací podle E. Sprangera (1882-1963), kterou uvádí Hrdlička (2006, s.93) takto:

- *Typ teoretický*, kde cílem je hledání pravdy, hodnotou je **poznání**.
- *Typ ekonomický*, kde cílem je sebezáchova, hodnotou je **užitečnost**.
- *Typ estetický*, kde cílem je hledání harmonie, hodnotou je **krása**.
- *Typ sociální*, kde cílem je konání dobra, hodnotou je **láska**.
- *Typ politický*, kde cílem je ovládnutí druhých, hodnotou je **moc**.
- *Typ náboženský*, kde cílem je sebezpřesah, hodnotou je **jednota s Bohem**.

Hodnotovou orientaci je možné vysvětlit tím, že jde o *„vzájemně se ovlivňující proces orientace hodnotami a orientace na hodnoty“* (Horák, 1997, s.20). Autor se přiklání k názoru, že je nutné implementovat hodnotovou orientaci do celkového výchovně vzdělávacího procesu a systému práce ve školách, protože je určujícím činitelem způsobu, kterým se projevuje jak se člověk chová a jak jedná (Horák, 1997, s.20).

Nelze opomenout, že hodnotová orientace je také výsledkem výchovně vzdělávacího působení rodiny a společenských institucí. Pokud hovoříme o hodnotové orientaci, je nezbytné zmínit pojem, který s ní úzce souvisí, a to je hierarchie hodnot. Psychologický slovník uvádí, že **hierarchie hodnot** (value systém) je určitá stupnice hodnot, systém hodnot, kde jsou jednotlivé dílčí hodnoty seřazeny podle důležitosti a tím vymezuje všeobecné postoje jedince, jeho styl života a také jeho morálku (Hartl, Hartlová, 2000, s.188-189).

S hodnotovou orientací souvisejí nejen potřeby, zájmy, ideály ale i návyky. Jedinec přikládá vždy vyšší hodnotu těm skutečnostem, které mu nejvíce vyhovují, s nimiž je v souladu. Na utváření hodnotové orientace jedince má do jisté míry vliv i jeho životní styl. Hodnotová orientace se uskutečňuje prostřednictvím výběru možných cílů, kterých chce jedinec dosáhnout a pomocí prostředků, které vedou k jejich naplnění.

1.3 Vymezení pojmu životní spokojenost

Životní spokojenost z hlediska věd lze jen obtížně přesněji definovat. Jako životní spokojenost (life satisfaction) je některými autory popisována jedna ze složek duševní pohody - well-being (např. Andrews, Withey, 1976, Diener a kol., 1999). Každý člověk asi ví, co si pod pojmem životní spokojenost má představit, jak si tento pojem vymežit a definovat. Výzkumy, které se kvalitou životní spokojenosti zabývají vždy stanou před stejným problémem a tím je, jak tento pojem definovat v obecné rovině. Odborná literatura hovoří o tom, že přesná definice v sociálních vědách totiž stále chybí. Podle některých názorů životní spokojenost vypovídá o kognitivním zhodnocení vlastního života a o postojích. I přes to, že definice, které se snaží pojem životní spokojenosti vysvětlit, jsou značné rozdílné, mají společné to, že je zde důležité osobní hodnocení, které znamená, že jedinec sám o sobě tvrdí, že je spokojený. Zjednodušeně to lze celé vystihnout tak, že jedinec je opravdu spokojený nebo šťastný, pokud to o sobě říká (Blatný, 1999, s.1-2).

V Psychologickém slovníku je pod pojmem **spokojenost** (satisfaction) uvedeno, že jde o „*příjemný pocit z dobrých vztahů a dobře vykonané činnosti*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s.556). Dále je zde také zmiňováno, že když celková spokojenost přetrvává po delší dobu, dochází ke ztrátě motivace, a následně celkovému uvážnutí .

Dle mého názoru je životní spokojenost velmi úzce spjata s kvalitou života jedince a oba dva pojmy se vzájemně prolínají. Myslím si, že není možné, aby jedinec dosáhl životní spokojenosti, pokud nebude spokojen s kvalitou svého dosavadního života. Současně lze životní spokojenost popisovat a hodnotit na základě ukazatelů prostředí, ve kterém žijeme, také na základě kvality bydlení, vztahů, které panují mezi lidmi, na základě trávení volného času a rekreování se a množství dalších faktorů. Kvalitu života lze z pohledu jedince popsat jako děj, který představuje protiváhu ke „*konzumnímu životnímu stylu*“. Tento styl života zaměřený na spotřebu, není schopen zabezpečit u jedince plné životní uspokojení. Je nezbytné, aby docházelo k uspokojování i dalších nehmotných potřeb, jako jsou potřeby kulturní či náboženské (Petrušek a kol., 1996, s.557).

Kvalitu života lze jednoduše definovat podle J. Křivohlavého (2004 In Hnilicová, 2004, s.9) na základě pojmů, ze kterých se tento pojem skládá. Jde o slovo kvalita a život. Slovo kvalita odvozuje od latinského *qualis*, které lze do češtiny přeložit jako očekávaný nebo vytoužený stav. Kvalita vyjadřuje určitý charakteristický rys, kterým se jeden jev, či celek odlišuje od jiného. Pojem *život* pak definuje jako život obecně, případně jako život určitého druhu jedinců nebo jako smysl samotné existence člověka.

Definováním životní spokojenosti se věnuje i Diener a kol. (1999), kteří v rámci duševní pohody rozeznávají dvě složky a to kognitivní a emoční složku duševní pohody. Právě zmiňovaná kognitivní složka je chápána autory jako „*vědomé hodnocení vlastního života*“ a označují ji jako životní spokojenost (*life satisfaction*). Emoční složka tvoří podle autorů pak určitý soubor nálad, emocí, afektů, buďto příjemných nebo nepříjemných (tzv. pozitivní a negativní afektivita). Podstata této složky je spatřována v tom, že aniž by lidé vědomě přemýšleli o prožitku spokojenosti, skutečně ji prožívají (Blatný, 1999, s.1-2).

K objasnění toho, co ovlivňuje životní spokojenosti přispěl P. Mohapl (1992 In Palko, 2009, s.21-22), který uvádí následujících jedenáct faktorů, jež přímo působí na životní spokojenost:

- **Osobnost** – vysoké hodnocení sama sebe a sebeúcta je důležitá pro spokojenost. U nešťastných lidí je nízké sebevědomí. Shodné prostředí s jedincem má vliv na celkovou spokojenost.
- **Příjem** – výška dosahovaného příjmu se může projevat i v dosažené prestiži nebo určité společenské pozici. Ale i lidé s nižším příjmem mohou být spokojeni vzhledem k tomu, že někteří mají zcela jistě příjem nižší.
- **Věk** – jeho vliv na celkovou životní spokojenost je zanedbatelný.
- **Pohlaví** – Souvisí s poklesem atraktivnosti u starších žen více než u mužů. Jako milník je zde uveden věk 45 let.
- **Zaměstnání a vzdělání** - nezaměstnanost je pro životní spokojenost destruktivní. Čím spokojenější je člověk v práci, tím bývá spokojenější v životě. Vyšší vzdělání se projevuje lepší pracovní pozicí a vyšším příjmem.
- **Náboženství** – taktéž přímo souvisí s životní spokojeností, kde se více projevuje u lidí do věku 65 let.
- **Manželství a rodina** – lidé, kteří žijí mimo manželství projevují menší životní spokojenost. Pokud je člověk spokojený jak v manželství, tak v rodině, dosahuje větší životní pohody, a to i bez ohledu na to, jestli má vlastní děti.
- **Sociální kontakty** – jsou zanedbatelné pro naplňování pocitu štěstí, který zlepšují. Pokud je člověk spokojený v milostném a intimním životě významně, tak zlepšuje svoji osobní pohodu a štěstí.
- **Životní události** - obecně platí, že pozitivní životní události jsou doprovázeny kladnými emocemi a negativní události zápornými. Ale i u spokojeného člověka může pod vlivem příjemné události docházet k poklesu životní spokojenost, jestliže má obavu, že svůj život nezvládá.
- **Osobnostní proměnné** - neuroticismus je spojen s negativním emočním doprovodem a vede proto ke snížení subjektivního blaha. U inteligence se všeobecně očekává silný vztah k životní spokojenosti, protože je obvykle ve všech společnostech vysoce oceňována. Pozitivní vztah zatím prokázán nebyl.

- **Biologické vlivy** – jestliže se člověk cítí zdravý, ovlivňuje tím kladně i pocit vlastního štěstí. Někdy jsou některé projevy jako je např. špatný spánek chápány jako negativní vlivy na životní spokojenost.

Výzkum nazvaný *Jasnost sebezpojetí jako mediátor vztahu mezi temperamentovými vlastnostmi osobnosti a sebehodnocení a životní spokojenosti*, který proběhl v roce 1999 ukazuje na to, že jak hodnocení sebe sama, tak následná životní spokojenost je ovlivňována po určitou hranici vlastnostmi temperamentu osobnosti. Popisuje také, že vyšší úroveň sebehodnocení a vyšší životní spokojenost je výraznějším znakem u extrovertů a osob, které jsou více emočně stabilní, než-li je tomu u introvertních a emočně labilnějších osob (Blatný, 1999, s.1).

1.4 Rodina a její vliv na utváření životních hodnot

Přes veškeré problémy, kterými rodina byla a je nucena z hlediska historického vývoje procházet, i nadále setrvává v pozici nepostradatelné instituce jak pro děti, tak pro dospělé jedince. Nezastupitelná je především její role při výchově a v přenosu hodnot z dřívějších na současné generace. Je základní stavební jednotkou při rozvíjení osobnosti jedince a tím je jí dána i příležitost tento proces v nejdůležitějších fázích usměrňovat.

Rodina je ve své podstatě nejmenší sociální skupina, jejímž úkolem je zprostředkovat interakci mezi jednotlivcem a společností. Pro naši kulturu je charakteristická rodina, která je tvořena párem muže – ženy a dětmi. Jde tedy o rodinu, kde rodiče vytváří pár a žijí monogamně. Proto je možné ji definovat jako „*společenskou skupinu spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, vzájemnou pomocí a odpovědností*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s.512).

Všeobecně se dá říci, že se lidé staví do role odborníků na rodinné prostředí s ohledem na to, že každý má svoji rodinu, ze které pochází a většina lidí si následně v dospělém věku zakládají svoji vlastní rodinu, která vznikne buďto manželstvím, nebo podle trendu dnešní doby u velkého počtu párů narozením dětí bez nutnosti vzniku

manželství. Přitom ještě na konci 20. století byly rodině přisuzovány atributy jako, „nenahraditelná hodnota lidského života, ...člověk ji potřebuje na udržování vlastní rovnováhy, nachází v ní osobní, národní a skupinovou identitu.“ (Bakošová, 2008, s.88).

Obecně rodina stojí v popředí zájmu více věd jako např. sociologie, právo, filosofie, psychologie, pedagogika atd., z nichž každá přistupuje k uchopení tohoto pojmu svým vlastním způsobem a každá má svůj podíl na odhalení skutečného obrazu rodiny a jejího následného vlivu na utváření životních hodnot a životní spokojenosti.

Každé prostředí, ve kterém člověk vyrůstá a následně se pohybuje, významně působí na průběh vývoje jednotlivce. Dochází zde k působení nejen prostřednictvím ovlivňování, které může mít povahu interakce jedince s dalšími lidmi, interakce s neživými objekty nebo symboly. Takto získané množství zkušeností a jeho kvalita pokaždé určitým způsobem ovlivňuje psychický vývoj jednotlivce a následně vytváří hodnotovou orientaci a tím působí na celkovou životní spokojenost. Vágnerová (2000) pojednává o rodině tak, že je v obecném podvědomí neodmyslitelně spojována s pojmy jakými jsou: rodiče, sourozenci, domov, zázemí, bezpečí, klid apod. Od narození až po odchod z domova utváří důvěrný prostor, ve kterém člověk žije. Při utváření hodnotové orientace je rodina jako primární sociální skupina nezbytná při procesu socializace dítěte. Zde je také nezastupitelná role otce a matky, kteří vytváří neodmyslitelnou součást rodiny a tím vytváří pro dítě velmi důležitou a nezanedbatelnou součást jeho života (Vágnerová, 2000, s.170).

Postavení rodiny je vzhledem k různorodosti společností, ve kterých se může nacházet, odlišné. Avšak výchozí funkce obecné rodiny tzv. „malé rodiny“, nebo „nukleární rodiny“ jsou v každé společnosti shodné. Langmeier, Krejčířová (2006, s.183) uvádí tyto funkce:

- **Reprodukční funkce:** rodina stále zůstává základní jednotkou plození nové generace.
- **Hospodářská funkce:** v každé rodině se musí hospodařit, vést domácnost.

- **Emocionální funkce:** poskytuje emoční uspokojení všem svým členům.
- **Socializační funkce:** uvádí dítě rozhodujícím způsobem do lidské společnosti, učí základním způsobům chování a předává mu základní kulturní statky společenství.

Rodinu lze dále rozčlenit podle základních funkcí, které plní. Kraus (2008, s.81- 83) uvádí toto rozdělení:

- **Biologickoreprodukční funkce:** plození potomků.
- **Sociálně-ekonomická funkce:** hmotné zajištění členů rodiny.
- **Funkce ochranná (zaopatřovací, pečovatelská):** zajišťování životních potřeb.
- **Socializačně-výchovná funkce:** učí děti zařazovat se do společnosti a kultury.
- **Funkce rekreační, relaxační (zábava):** společné trávení volného času, dovolené.
- **Emocionální funkce:** zajišťuje citové zázemí pro své členy.

Pro pedagogiku je důležité, že rodinná výchova je úzce spjata s výchovou, která probíhá ve škole a je podmíněna výchovou ve společnosti. Každé období se vyznačuje tím, že je potřeba, aby rodina připravovala a následně také vychovávala své členy k hodnotám, které jsou považovány v celé společnosti za nejdůležitější. Jsou to hodnoty jako „*láska, slušnost, úcta, tolerance, přátelství, solidarita a dobro*“ (Bakošová, 2008, s.94). Důležitým úkolem je pro rodinu to, aby byla schopna rozvíjet následující vztahy, které uvádí Bakošová (2008, s.94) takto:

- **Vztah k sobě samému** – důležitá je láska a úcta k životu, zabezpečení vzdělání, péče o zdraví. Má učit jedince od dítěte se samostatně rozhodovat a být odpovědný za své jednání, vytvořit si kvalitní hodnotový systém a tím přispět k dobré životní spokojenosti.
- **Vztah ke společnosti, k lidem, k rodině** – vést jedince k dobrým mezilidským vztahům, rozvíjet schopnost přizpůsobit se, rozhodovat, vést a řídit další jedince. Základní prvky těchto vztahů učí jedince již rodina, nerozvinutost je způsobena malou četností sociálního kontaktu např. s prarodiči, kdy mají možnost vidět děti třeba jen o prázdninách nebo svátcích.
- **Vztah k přírodě** – je nutné již v rodině pěstovat zájem dítěte o životní prostředí, učit ho chránit přírodu a zabraňovat jejímu devastování, tak jak se tomu vzhledem k dnešní uspěchané a moderní době děje.

Výchova k hodnotám v rodině je nedílnou součástí procesu socializace. Pod pojmem socializace lze chápat děj, při kterém dochází k transformaci jedince jakožto biologické bytosti na bytost společenskou, tedy v člověka. Tento proces probíhá nahodile a živelně v průběhu celého života člověka. Dochází zde k osvojení specificky lidských forem chování, ke zvládnutí jazyka jakožto prostředku komunikace. Jedinec přijímá za vlastní různé společenské normy a kulturu společnosti, ve které žije. Tento proces je charakteristický tím, že se vždy děje v nějakém prostředí. Pro život je jedinec obdařen určitými genetickými dispozicemi, které se v právě působení sociálního prostředí rozvíjí v **sociabilitu**, „*tedy schopnost navazovat kontakty, vztahy s jinými lidmi, přebírat různé role, napodobovat různé vzory, osvojit si různé poznatky, tedy schopnost sociálního učení*“ (Kraus, 2008, s.59).

Rodina je důležitým faktorem v průběhu první socializace - primární. Mezi její hlavní úkoly patří zabezpečit uvedení jedince do příslušného kulturního prostředí. Aby došlo u jedince k vytvoření kvalitní hodnotové orientace a následně životní spokojenosti je velmi důležité, aby rodina plnila všechny své funkce. Pro rodinu, která své funkce plní je možné použít následující synonyma jako „*zdravá, normální rodina, harmonická rodina, neklinická rodina*“. Aby byla rodina funkční musí podle Bakošové (2002 In Bakošová, 2008, s.110) splňovat následující kritéria:

- Má jasnou hierarchii zodpovědnosti.
- Členové rodiny na sebe berou ohled, respektují se.
- Existuje v ní pevná koalice mezi intimitou a potřebou odevzdání se.
- Hovoří zde každý sám za sebe, komunikace je živá, aktivní, je v ní dialog.
- Rodina je otevřená pro nové myšlenky, je v ní hodně humoru.
- Členové rodiny si dávají najevo potěšení ze vzájemných vztahů.
- Chod domácnosti zvládají všichni členové bez problémů.
- O závažnějších problémech rozhodují rodiče tak, že se drží dohodnutých pravidel. Dětem je umožněné, aby s rodiči diskutovaly, a při konečném rozhodnutí se bere do úvahy jejich názor.
- Manželé jsou si ve vzájemných vztazích věrní, mají potěšení ze vzájemné sexuality.

- Udržují společenské kontakty s rodinou a i s přáteli.

Na celkový vývoj osobnosti, tedy i na vývoj hodnotové orientace a s tím spjaté životní spokojenosti působí všechny stránky rodinného prostředí. Úkoly, které v dnešní době musí rodiny plnit stále narůstají a příčinou toho je to, že klasická rodina je schopna plnit své funkce jen v omezené míře. Vzhledem k tomu je dnes rodina chápána více jako jakési útočiště před okolním světem. Vzniká zde prostor pro relaxaci, regeneraci sil a vytváří tak místo, kde se člověk může na chvíli schovat před okolním světem. Velkým význam je rodině přisuzován v prostředí, které je sociálně slabé, zde vzniká „*jediný opěrný bod, útočiště kam se její členové mohou uchýlit*“ (Kraus, 2008, s.81)

Dle mého názoru nám rodinné prostředí nejen určuje jaké schopnosti, dovednosti a životní hodnoty jsou ve společnosti ceněny, ale poukazuje i na ty, které ceněny nejsou. Rodina nám umožňuje převzít důležité prvky z vlastního hodnotového systému, snaží se u nás povzbudit takové vlastnosti a postoje, které sama považuje za důležité. Současně s tím nám dává najevo, které z hodnot můžeme při uspokojování potlačit, aniž by náš život byl nějakým způsobem ochuzený. Tím vším rodina přispívá nejen ke vzniku hodnotového systému, hodnotové orientace, ale i k vytváření celkové životní spokojenosti nejen u dětí, ale v dalších vývojových etapách, tedy i u jedinců ve věku střední dospělosti, kteří buďto již své rodiny založili a nebo se k tomu připravují.

2 Psychologické a hodnotové aspekty životního období střední dospělosti

2.1 Vymezení a charakteristika období střední dospělosti

2.1.1 Vymezení období střední dospělosti

Při studiu odborné literatury jsem zjistil, že psychologie dospělého věku a stáří je dnes bohužel mnohem méně rozpracována a je k dispozici méně bezpečných závěrů, než je tomu u psychologie dětství a dospívání. Jde o problém, protože jak se často uvádí, jen asi jednu čtvrtinu života trávíme vývojem, vedoucím k naší vyspělosti, ale zbývající tři čtvrtiny zaujímá proces stárnutí. Přesto, že tento argument není úplně správný, je zjevné, že bohužel právě malá pozornost věnovaná psychickým změnám po ukončení dospívání vytváří velkou překážku v úsilí o pochopení průběhu celého lidského života.

Pro vymezení **období střední dospělosti** jsem pro potřeby této práce vybral několik možných rozdělení různých autorů, která se uvádí v odborné literatuře.

Langmeier, Krejčířová (2006, s.167) uvádí, že dospělost lze rozdělit na etapy:

- **Časná dospělost** (zhruba od 20 do 25-30 let) je přechodným obdobím mezi adolescencí a plnou dospělostí. Důležitá kritéria: věku, převzetí určitých vývojových úkolů a dosažení určitého stupně osobní zralosti.
- ***Střední dospělost (asi do 45 let) je obdobím plné výkonnosti a relativní stability.***
- **Pozdní dospělost** je dobou do začátku stáří (tj. asi do 60-65 let).
- **Stáří** (jenž lze dále dělit na časně a vysoké).

Například Vágnerová (2000) uvádí toto členění:

- období mladé dospělosti 20 – 35 let,
- **období střední dospělosti 35 – 45 let,**
- období starší dospělosti 45 – 60 let.

K vymezení této vývojové etapy přispěl P. Říčan (2004, s.71) ve své knize Cesta životem tak, že tuto etapu označil jako „*Životní poledne*“. Dále uvádí, že podle celé řady autorů, je možné období střední dospělosti většinou ohraničit právě dobou mezi **30. – 45. rokem**, i když pevný bod, na základě kterého by se tato etapa dala přesně vymežit vůči etapám, které předchází a následují nejde.

2.1.2 Charakteristika období střední dospělosti

Období střední dospělosti lze charakterizovat jako stabilní etapu a etapu velké efektivity ve vykonávaných činnostech. Zdraví jedince bývá pevné a z hlediska jeho tělesných a duševních sil se dá hovořit o období vrcholu. Všechny své činnosti jedinec provádí s maximální efektivností. Jde o životní etapu, ve které je jedinec právem považován za úplně dospělého a z hlediska vývoje vrcholu. Od třiceti let se začíná projevovat pomalá involuce ve vývoji. U mužů dochází např. k poklesu četnosti pohlavního života spojené se snížením hladiny testosteronu a dochází k prodlužování čela. Ani ženy nejsou před těmito změnami ušetřeny. Například objevující se vrásky jsou projevem ztráty pružnosti kůže a projevuje se pomalé ubývání vlasů. Pro obě pohlaví je společná pozvolná změna v pružnosti těla, dochází ke změnám podoby obličeje, kdy se obličej prodlužuje do konečné podoby, tak i v samotném vzhladu celého těla (Říčan, 2004, s.271-273).

Dovoluji si použít slova významného švýcarského psychiatra **C.G.Junga (1875-1961)**, kterého cituje velká většina autorů a který charakterizuje toto vývojové období následovně: *„čím víc se člověk blíží středu života a čím víc se mu podařilo pevně zakotvit ve svém osobním postoji a v sociálním postavení, tím více se mu bude zdát, že odhalil správný běh života, správné ideály a principy chování. Proto pak předpokládá jejich věčnou platnost a dělá ctnost z toho, že na nich stále visí. Přehlíží přitom důležitou skutečnost, že totiž stanovení sociálního cíle se uskutečňuje na úkor celosti osobnosti... V této životní fázi, právě mezi pětatřiceti*

a čtyřiceti, se totiž připravuje významná proměna lidské duše. Z počátku to ostatně není žádná vědomá a nápadná změna, spíš jde jen o nepřímé náznaky proměn, které - jak se zdá - mají své počátky v nevědomí... člověk by měl vědět, že jeho život nestoupá a nerozšiřuje se, nýbrž že si neúprosný vnitřní proces vynucuje zúžení život“ (Jung, 1994, In Vágnerová, 2004, s.180).

Člověk v tomto období dosáhl určitého stupně dospělosti, prošel již několika různými rolemi a tím nabyt i životní zkušenosti. Na základě takto dosažených zkušeností umí vyřešit většinu běžných životních situací. Život v této fázi plyne jednotvárně, důležité události se nedějí, zájmy jsou minimalizovány, projevuje se čím dál více nuda. Jedinec je více introvertnější, tak jak tomu bylo kdysi v době dospívání. Stále více se snaží zabývat sám sebou. Pociťuje např. pocity nedostatku životní energie, deprese, cítí se najednou osamělejší. Důležitou roli v tomto období sehraává stereotyp. Je to stav, kdy jedinec z pohodlně, není nucen cokoli předvídat, ale tento stav z opačného pohledu nepřináší ani uspokojení a ani žádné nové zážitky (Vágnerová, 2000, s.376).

Střední dospělost lze současně také vymezit v rámci teorie psychosociálního vývoje osobnosti E. H. Eriksona (1902-1994), a to jako „*fázi generativity*“. Tato teorie rozlišuje 8 životních období (fází), podle specifických problémů, které je člověk nucen v každém vývojovém období vyřešit, aby mohl ve svém vývoji postoupit do vyššího stádia. V tomto vývojovém období je za hlavní cíl z hlediska jedince považována snaha o vytvoření nějakého úspěchu v profesním životě a nebo snaha přivést na svět děti a co nejlépe se o ně starat. S péčí o děti roste svědomitost, rozvíjí a stabilizuje se sociální vstřícnost. Ta se projevuje tím, že se jedinec chová k ostatním lidem určitým pro něj charakteristickým způsobem. Kolem 40. roku života se začíná projevovat dostavující se tzv. „*krize středního věku*“, v rámci které dochází k určitým změnám ve všech složkách osobnosti jedince (Vágnerová, 2004, s.237-239).

Všeobecně se dá mezi hlavní úkoly tohoto období zařadit stabilizace rodiny, dosažení a udržení dobré profesní pozice. Rodina, která je stabilizovaná, slouží jako útočiště před okolním světem a poskytuje bezpečí, ale také dává jedinci možnost usilovat o dosahování profesních cílů. Střední dospělost je obdobím, kdy je jedinec připraven a schopen přijímat velký nárůst zodpovědnosti. Toto období tvoří významný

mezník v životě člověka. Většina lidí se plně věnuje budování profesní kariéry a ujímá se odpovědnosti za řízení vlastního života spolu s péčí o vlastní potomky. Člověk se ujímá plné odpovědnosti za dění v rodině a za výchovu dětí. Střední dospělost lze charakterizovat jako období ustálení, při kterém dochází k vytrvalému sledování vlastních cílů. Je to životní etapa, která je velmi náročná na výdej životní energie a síly. Tato životní etapa člověka je charakteristická i tím, že se dostavuje pozvolné psychické, ale i tělesné stárnutí. Projevem těchto změn je snižování výkonnosti a také tělesné atraktivnosti. Problém s poklesem tělesné atraktivnosti postihuje spíše ženy než muže. Pokud je však člověk nejen intelektuálně, ale i fyzicky aktivní, je podle odborné veřejnosti zřejmé, že kognitivní schopnosti nemusejí v dospělosti klesat, a to až do poměrně vysokého věku (Langmeier, Krejčířová, 2006, s.172 - 174).

V tomto vývojovém období dochází k posuzování a řešení problémů především na základě již nabitých vlastních zkušeností. Velkým množstvím dříve získaných vědomostí a zkušeností vede k jinému pohledu a k přehodnocení významu mnoha životních zkušeností a způsobu řešení těchto situací.

2.2 Specifické psychologické aspekty životního období střední dospělosti

Psychologické aspekty celé dospělosti a tedy i období střední dospělosti jsou to, čím se psychicky dospělý člověk vyznačuje. Podle P. Říčana (2004, s.230) se psychicky dospělý člověk vyznačuje v těchto deseti bodech:

1. Pracuje produktivně. Pracovní výkon je nejen dobrý, ale také stabilní.
2. Spolupracuje, přijímá a poskytuje rady a pomoc, v případě potřeby se podřídí vedení druhých lidí.
3. Samostatně hospodaří, své věci a záležitosti si udržuje v pořádku.
4. Chová se a jedná s nadřazenými vyspělým způsobem. Záležitosti zařizuje samostatně. Vystupuje asertivně.
5. Realisticky si vytyčuje plány v souladu.
6. Bývá samostatný, má vyhrazený svůj domácí prostor.

7. Má blízké přátele, ale dokáže být i sám.
8. Dokáže mít uspokojivý dlouhodobý partnerský vztah.
9. Cílevědomě si rozšiřuje orientaci v prostředí, ve kterém žije.
10. Aktivně se zajímá a stará o blaho rodiny, přátel i širší společnosti.

Dospělý člověk, tedy i jedinec v námi vymezeném období je již schopen „*postmortálního myšlení*“, jehož znaky lze obecně shrnout do následujících tří bodů (Kamer, 1989, Stenberg, 2002, In Vágnerová, 2007, s.20-21) takto:

- *Člověk je sebekritičtější.*
- *Člověk se dokáže smířit s nejednoznačností a proměnou.*
- *Člověk také dovede pracovat s protiklady.*

Po 30. roce života se člověk nachází v „*období prvního bilancování*“, které je spojeno s přechodem do další vývojové fáze. Tuto část života je možné vnímat jako fázi, ve které lidé mají tendence k provedení různých změn, jako „*fázi stabilizace zodpovědnosti a zaměření na dlouhodobé cíle*“. Jedinec se zde projevuje velmi silnou potřebou seberealizace, touží něco dokázat, chce být odpovědný nejen za sebe, za rodinu, ale i za společnost, ve které se chce podílet i na jejím řízení. Na základě těchto potřeb je třicátník schopen a ochoten nadřadit uspokojování svých osobních potřeb ve prospěch vyšších hodnot (Vágnerová, 2007, s.16).

Vágnerová (2000) popisuje specifické psychologické aspekty tohoto období podle toho, jak se člověk v tomto věku chová, co prožívá, podle toho jak se snaží bilancovat vzhledem ke své minulosti a také budoucnosti:

- má tendenci bilancovat, která přispívá vědomí předělu vlastního života jeho budoucí časové omezenosti, s níž souvisí i určité zúžení vlastních možností,
- bilancuje minulost a srovnává svou situaci s dřívějšími ideály a posuzuje míru jejich naplnění,
- posuzuje vlastní aktuální možnosti a získává tím představy o budoucnosti,
- mění postoj k mnoha hodnotám,
- hledá smysl života, respektive cíle, které by mohly být přijatelné pro druhou polovinu života,
- zažívá stereotyp a krize středního věku může být protestem proti rutině,

- dále rozvíjí svoji osobnost a vyhraňuje některé své osobnostní rysy,
- mění se v oblastech intimity a generativity,
- znovu se potýká s vlastní identitou, protože je potřeba ji přehodnotit a nalézt její novou alternativu, která by byla přijatelná i pro období stárnutí,
- bilancuje existenciálně a přiznává chyby, kterých se dopustil,
- prochází proměnou profesní role, partnerského vztahu a rodičovské role,
- všímá si, že jeho děti dospívají a jeho rodiče umírají, což potvrzuje neodvolatelnost vlastního stárnutí,
- stárne – a uvědomuje si změny ve své výkonnosti a úbytek své tělesné atraktivity.

Jedním z důležitých rysů tohoto vývojového období je přání seberealizovat se. Jde o nutkání zažít nějakou změnu a tím zažít něco zcela nového. Toto pocitování je závislé na interakci množství potřeby jistoty oproti množství potřeby jakékoliv změny. Někteří autoři mluví dokonce o tom, že dochází ke „*krizi středního věku*“, kterou nazývá Říčan (1989 In Vágnerová, 2000, s.376) „*protestem proti rutině*“.

Krize středního věku se začíná projevovat po 35. roce, nejčastěji kolem 40. roku života, a to tím, že se člověk snaží změnit svůj „*postoj k různým hodnotám*“ a pokouší se hledat „*nový a naplňující smysl života*“. Čím dál více řeší otázku vlastní smrtelnosti, také se věnuje problémům jako je nespokojenost v manželství, nejistota z odchodu vlastních dětí z domova, nespokojenost s výsledky kterých dosáhl ve své profesi, ve svém povolání. Je daleko všímavější ke svým prožitkům, je jimi přímo přitahován, podobně jako je tomu v adolescenci. V této souvislosti „*roste tendence zabývat se sám sebou*“. Objevuje se zde šance jak se vymanit ze stereotypu a posunout se blíže k hlubšímu smyslu života (Vágnerová, 2007, s.178-183).

V období dospělosti ale také dochází i k dalšímu rozvoji osobnosti, k profilování, či ustálení některých osobnostních rysů. C.G. Jung pojmenoval tento proces jako proces „*individuace*“. Jde o proces, který je charakterizován tím, že probíhá po celý život jedince. Právě pro období středu života mají změny v charakteru osobnosti zvláštní, osobitou povahu, kterou Vágnerová (2000, s.377) popisuje takto:

- Člověk se osvobozuje od různých vnějších tlaků.
- Uvolňuje se z vazby na rodinu.
- Dochází k další vnitřní emancipaci od rodičovských vzorů .

Proces individuace, který probíhá ve vývojovém období střední dospělosti, je charakteristický také tím, že změny, které v psychice jedince v rámci tohoto procesu probíhají, jsou daleko silnější, než je tomu u změn probíhajících v předcházejících období dětství a adolescence. Individuaci lze tedy vysvětlit jako systém určitých postupů, při kterém dochází ke zdůraznění rozdílů v psychických vlastnostech mezi lidmi (Machalová, 2010, s.61).

2.3 Hodnotové aspekty životního období střední dospělosti

V období středního věku, které zahrnuje období střední dospělosti, vystupují do popředí úplně jiné hodnoty, než tomu bylo v předcházejících vývojových etapách. Člověk se ocitá na křižovatce životních cest a to způsobuje, že se odklání od některých hodnot, cílů a někdy i způsobu života, kterým dával dříve přednost, protože pro něho byly jistotou v průběhu dopívání a rané dospělosti. Člověk se musí vyrovnávat s novou realitou a musí tudíž přijmout i „*nové vývojové úkoly*“, které jsou spojeny s nutností vytvořit si „*nové cíle a životních hodnoty*“. Stává se, že při vzniku nových životních cílů, které jsou provázeny vznikem zcela nového systému hodnot, dochází občas k rozporu s dosavadními hodnotami a cíly, které člověk uznává a preferuje (Hrdlička a kol., 2006, s.25).

Vzhledem k probíhajícím změnám v osobnosti a životě jedince, které jsou uvedeny v předchozí kapitole a jsou pro období střední dospělosti charakteristické, dochází ke vzniku nových životních úkolů a cílů. Takto nově vzniklé úlohy a cíle mají za následek to, že zde dochází ke vzniku nové hodnotové orientace a vytváří se zcela nový hodnotový systém. Tyto nově vzniklé vývojové úlohy, které přímo zapříčiňují vznik nových hodnot, je možné shrnout do následujících devíti bodů, které Hrdlička a kol. (2006, s.24) uvádí následovně:

- Akceptovat nezvratnost krátkého se času: jiný pohledu na svět.
- Akceptovat stárnoucí tělo.
- Rozvinout zralý partnerský vztah a zralou sexualitu.
- Přehodnotit rodinné vztahy: akceptovat odchod dětí z rodiny.
- Akceptovat obrat rolí ve vztahu k vlastním stárnoucím rodičům.
- Rozvinout přátelství středního věku.
- Nová profesní role učitele mladší generace a plánování důchodu.
- Dát hře a koníčkům nové významy.
- Stát se prarodičem.

V Období středního věku je vzhledem k probíhajícím změnám pro člověka nezbytné, aby byl schopen si vytvořit si nové postoje k mnoha hodnotám, což je přímo zapříčiněno krizí středního věku. Typické pro tyto změny v postojích je to, že u člověka dochází k odklonu od plnění standardních očekávání a jedinec přikládá daleko větší význam svým individuální potřebám a hodnotám, které si buďto vytvořil a nebo se s některými nově ztotožnil. Člověk v této vývojové etapě je stále více ovlivňován vlastními potřebami a také hodnotami. Vzhledem ke vzniku nových hodnot a tudíž změně jejich hierarchie, se člověk zamýšlí na svém dosavadním životem. Čím dál tím víc o sobě uvažuje, zabývá se vlastními emočními prožitky a snaží se o to, aby se sám v sobě nějak vyznal. „Člověk hledá skutečný smysl svého dalšího života“ (Vágnerová, 2000, s.377).

3 Uspokojování potřeb ve vztahu k životní spokojenosti

3.1 Vymezení lidských potřeb, jejich hierarchie

Potřeby se v celém procesu vývoje lidského života nejen vytváří, ale také se mění, zanikají a velmi těsně souvisí s motivací. Každý jedinec má svoji vlastní strukturu, tedy hierarchii potřeb, která se od jiného jedince odlišuje. Na vývoj této struktury či celku mají vliv různé činitele jako například pohlaví člověka, jeho momentální stáří, společenská a rodinná výchova, dosažený stupeň vzdělání, dosud zastávané profese, rodinný stav nebo životní standard.

Psychologický slovník charakterizuje potřebu jako „*nutnost organismu něco získat, nutkání něčeho se zbavit*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s.444). Jde o stav lidského organismu, který je zapříčiněn narušením vnitřní rovnováhy nebo nedostatkem ve vnitřních vztazích osobnosti. Doplňujícím pojmem k potřebám jsou hodnoty, pomocí kterých může docházet u uspořádání potřeb. Psychologický slovník zde dále uvádí pojmy „*systém potřeb*“ prakticky neměnný, a „*hodnoty*“ ty však již proměnlivé jsou. Obecně se dá říci, že potřeba vznikne při jakékoliv fyziologické odchylce od ideální hodnoty. Jestliže nedojde k automatické nápravě této odchylky, aktivuje se „*pud*“, kdy organismus provádí postupy, které vedou k nápravě rovnováhy (Hartl, Hartlová, 2000, s.444-445).

Vzhledem k množství potřeb je při vytváření hierarchie potřeb nutné přihlídnout k určitému osobitému přístupu jednotlivých autorů těchto rozdělení. Například R.B. Cattell (1950, 1957 In Říčan, 1972) vytvořil rozdělení potřeb do následujících pěti bodů za použití faktorové analýzy:

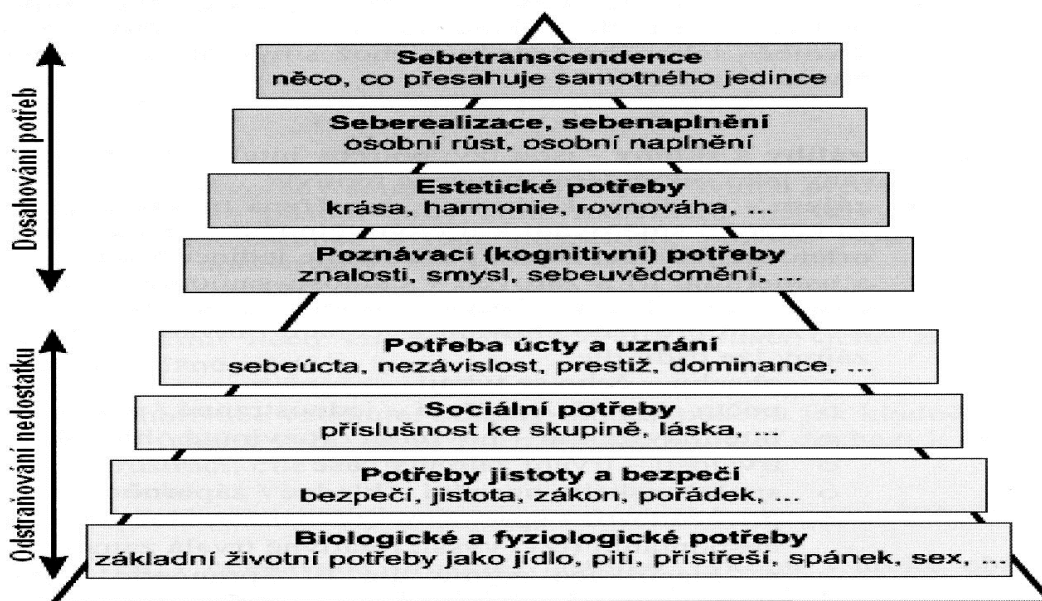
- ***Potřeba sebeprosazení.***
- ***Potřeba bezpečí.***
- ***Potřeba společnosti.***
- ***Agresivita.***
- ***Potřeba péče o druhé.***

Nejnámější klasifikací hierarchie potřeb je rozdělení podle **A. Maslowa** (1970 In Vízdal, 2008, s.111-113), který seřadil potřeby stupňovitě, **od nejnižších po nejvyšší:**

- 1. Fyziologické potřeby** – hlad, žízeň, sexuální potřeby. Nejsilnější a nejzákladnější potřeby, které nás udržují při životě.
- 2. Potřeba bezpečí (jistoty)** – např. potřeba stability, osvobození se od starostí a pocitů nejistoty.
- 3. Potřeba lásky (sounáležitosti)** – později jsou definována jako sociální potřeby. Jedná se např. o potřebu sblížit se s druhými, zajistit si své místo ve skupině.
- 4. Potřeba uznání, úcty** – zde se rozšiřují dvě kategorie těchto potřeb. První je sebeúcta, zahrnující potřebu svobody, sebedůvěry a úspěchu. Druhou je respekt ze strany jiných a zahrnuje koncepty uznání, prestiže, přijetí, postavení a reputace.
- 5. Potřeba seberealizace** – potřeba vnitřního růstu, vzrůstající kompetence a zvládání různých situací. Motivace se stává zcela vnitřní záležitostí. Vnější stimulace již není potřebná.

A. Maslow tento model hierarchie potřeb postupně rozšířil o tzv. B-potřeby, které plynou „z rozvoje osobnosti jako součástí sociálního bytí“ (Vízdal, 2008, s.111-113) a tím vytvořil model o osmi úrovních.

Obrázek č.1 – Hierarchie potřeb

(Zdroj: Vízdal, 2008, s. 113)

Další možné rozdělení základních psychických potřeb provedli Z. Matějček a J. Langmeier (1974, 1986 In Vágnerová 1996, s.41), ve vztahu ke kladnému procesu rozvíjení osobnosti jedince, a to na základě signálů k určitým činnostem. Toto rozdělení uvádí Vágnerová (1996, s.41) takto:

- **Potřeba stimulace** – tj. potřeba variabilních podnětů v dostatečné míře po dostatečně dlouhou dobu.
- **Potřeba orientace, smysluplného učení** – poznání pravidel, řádu, podle kterého svět funguje a kterým se řídíme.
- **Potřeba citové jistoty a bezpečí** – uspokojení prostřednictvím spolehlivého a jistého mezilidského vztahu. Nejde jen o získání jistoty, ale i o pozitivní naději, změnu negativních zážitků.
- **Potřeba seberealizace** – vedoucí k vytvoření uspokojivé osobní identity, odrážející se v pozitivním hodnocení seberealizace.
- **Potřeba otevřené budoucnosti** – přijatelná perspektiva, možnost rozvoje sebe sama i v budoucnosti.

3.2 Uspokojování lidských potřeb ve vztahu k dosažení životní spokojenosti

Uspokojování lidských potřeb probíhá tak, že nejdříve je nutné uspokojit potřeby nižšího stupně, tedy fyziologické potřeby a teprve potom je možné uspokojovat potřeby vyššího stupně, které jsou spojené s nutkáním jedince realizovat se a tím vytváří nejvyšší úroveň vzhledem k hierarchii potřeb. Toto vystihuje podle **A. Maslowa** snaha „*být vším, čím člověk být může*“ (Nakonečný, 2009, s.256).

Pokud dochází z nějaké příčiny k nemožnosti danou potřebu uspokojit, dostaví se stav frustrace či deprivace. Jakákoliv dlouhodobá *deprivace* potřeb má skoro pokaždé nepříznivé důsledky pro vývoj jedince a tím negativně působí na celkovou životní spokojenost. V sociologickém slovníku se hovoří o **deprivaci** z pohledu psychologie, jako o „*stavu nedostatku nebo strádání, který je dán nemožností uspokojit své potřeby*“ (Jandourek, 2000, s.57). Dále se zde uvádí, že se rozsah deprivace zvyšuje po určitou hranici motivačního napětí, které po uspokojení potřeby slábne a nebo úplně zaniká. Je zde také uvedeno, že v sociálním smyslu jde o **deprivaci sociální**, která je zapříčiněna „*nezajištěním nebo odepření statků, peněz nebo služeb, které jsou pro jedince nebo skupiny pokládány za životně důležité*“ (Jandourek, 2000, s.57-58).

K nutnosti uspokojování biologických potřeb obecně platí, že „v důsledku dlouhodobějšího strádání se intenzita příslušné potřeby zvyšuje“ (Vágnerová, 2004, s.178). Tím dochází k nutnosti zvýšit úsilí a zvětšit skupinu metod, které jsou cíleně prováděny tak, aby vedly k zabezpečení naplnění příslušné potřeby, tedy cíle. Chování člověka je v tomto případě méně výběrové. Příliš si nevybírá ani zdroje uspokojení, ani metody dosažení a je schopen přijmout kteroukoli pro něj přijatelnou variantu naplnění potřeby. V průběhu života člověka dochází k tomu, že se lidské potřeby mění, a to v závislosti na dosažení určité vývojové úrovně (Vágnerová, 2004, s.178)

Problém v uspokojování potřeb je spatřován v tom, že není možné, aby ihned jak jedinec nějakou potřebu pocítí, došlo k okamžitému uspokojení, s ohledem na situaci, ve které se jedinec právě nachází. S ohledem na různé okolnosti „*je nutné vlastní potřeby nějak regulovat nebo potlačovat*“ (Vágnerová, 2004, s.192), protože při naplňování některých potřeb by mohlo dojít k jednání, které je například společensky nepřijatelné či dokonce obecně zakázané a hrozilo by zde nebezpečí vzniku rozsáhlých komplikací. Z těchto důvodů je nutné regulovat, překonat nebo vyloučit některé potřeby jako například nevhodné sexuální chování, nutnost zbavit se některého člověka a nebo touha si přivlastnit nějaký předmět, který patří jinému jedinci (Vágnerová, 2004, s.192).

O manipulaci s uspokojováním lidských potřeb jako o specifické lidské schopnosti, hovoří J. Šimek (1995), který dále popisuje, že tato manipulace ve svých důsledcích může být pro jedince vlastně i výhodná. Snaží se upozornit na to, že pokud dojde k odkladu uspokojení, tak tím vzniká s ohledem na budoucnost předpoklad, že dosažení odepřené potřeby bude mnohem intenzivnější. Tato manipulace však není vůbec jednoduchá. K tomuto rozvoji dochází na základě učení, na které dále působí společenské normy a je pojmenována jako vůle. Vznik vůle souvisí s dosažením takové úrovně socializace, při které se jedinec ztotožní s pravidly a společenskými hodnotami, ve veškeré činnosti postupuje podle nich. Svědomí jedince je vytvořeno, aby fungovalo jako prostředek autoregulace (Šimek 1995 In Vágnerová, 2004, s.193).

Podle toho, ve které vývojové fázi se člověk nachází, je možné určit také potřeby a hodnoty, které jsou pro další rozvoj člověka a pro jeho naplnění životní spokojenosti nejdůležitější. V období dospělosti dochází ke změně „*vztahové potřeby*“. V tomto období dochází k čím dál větší potřebě seberealizace, potřebě otevřené budoucnosti, potřebě najít si nový smysl života. Dospělý člověk má také potřebu uplatnit se ve své profesi, má potřebu sám sebe potvrdit hlavně v roli rodiče, protože pro dospělého člověka jsou potomci významným důkazem vlastních kvalit. V závislosti na změnách v průběhu života jednotlivce se může měnit i potřeba smyslu života, a proto je nezbytné, aby tyto potřeby byly uspokojovány především vzhledem k naplňování životní spokojenosti v této životní etapě (Vágnerová, 2004, s.194-195).

II Empirická část

4.1 Formulace výzkumného problému průzkumu

V teoretické části bylo popsáno, že období střední dospělosti je obecně psychologií vymezeno, jako období mezi 30. – 45. rokem v životě člověka. Nejedná se již o tak bouřlivé období jako je období dospívání a období mladší dospělosti. Lidé již dosáhli určitého stupně společenského postavení, založili rodinu a podílejí se na výchově dětí, dále se profesně rozvíjejí, ale dochází i k určité stagnaci a stereotypu s pozdějším nástupem období krize středního věku. Lidé mají již vytvořený určitý žebříček životních hodnot a dosahují i určité míry životní spokojenosti. Začíná se také ale projevovat období krize středního věku, které je spojeno se změnou hodnotové orientace, což působí na dosahování životní spokojenosti. Dále zde působí i vliv vnějšího prostředí, které jedince v této vývojové etapě ovlivňuje například enormním navýšením množství znalostí a požadavků, které musí splňovat vzhledem k daleko rychlejšímu životnímu tempu než tomu bylo u starších generací.

Myslím si, že vzhledem k vlivu všech těchto faktorů, je důležité zjistit, co nejvíce a nejméně ovlivňuje životní spokojenost a jaký význam jedinec v této vývojové etapě přikládá vybraným okruhům hodnot.

Pokud vezmeme do úvahy rozdíly v dosaženém stupni vzdělání mezi respondenty se středoškolským a vysokoškolským vzděláním, jako jsou možnosti uplatnění na trhu práce a nebo výše finančního ohodnocení, či osobní a kariérní růst, je pravděpodobné, že se bude lišit míra významu jednotlivých okruhů hodnot, tak i dosažená míra životní spokojenosti v jednotlivých okruzích.

4.2 Stanovení cíle průzkumu

Hlavní cílem této práce je zmapovat hodnotovou orientaci a životní spokojenost u osob ve věku střední dospělosti s ohledem na dosaženou úroveň vzdělání a tím odpovědět na následující otázky:

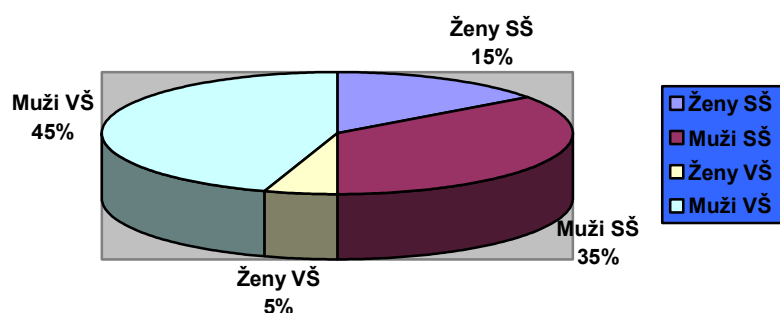
1. Liší se hierarchie (žebříček) okruhů hodnot u respondentů se středoškolským a vysokoškolským vzděláním?
2. Liší se hierarchie (žebříček) okruhů životní spokojenosti u respondentů se středoškolským a vysokoškolským vzděláním?
3. Které z okruhů hodnot jsou pro respondenty s vysokoškolským vzděláním v období střední dospělosti nejvýznamnější?
4. Které z okruhů hodnot jsou pro respondenty se středoškolským vzděláním v období střední dospělosti nejvýznamnější?
5. Které z okruhů životní spokojenosti jsou pro respondenty s vysokoškolským vzděláním v období střední dospělosti nejvýznamnější?
6. Které z okruhů hodnot jsou pro respondenty se středoškolským vzděláním v období střední dospělosti nejvýznamnější?

4.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Vlastní šetření proběhlo na dvou místech, u VÚ 5525 Sedlec-Vícenice u Náměště nad Oslavou, kde bylo osloveno 20 osob. Další část šetření proběhla na Městském úřadě Ivančice, kde bylo také osloveno 20 osob, jak z řad zaměstnanců, tak z řad klientů. Kritérium pro výběr respondentů bylo věkové rozpětí 30 – 40 let a další doplňující podmínkou, kterou jsem zvolil, bylo dosažené středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání. Každý z respondentů byl poučen o systému vyplňování, veškeré otázky mu byly dostatečně vysvětleny, dostal dostatečný časový prostor a vlastní vyplňování proběhlo samostatně.

Celkového průzkumu se zúčastnilo 40 respondentů ve věku od 30 do 40 let, z nichž bylo 20 osob se středoškolským vzděláním, z toho bylo 6 žen a 14 mužů. Osob s vysokoškolským vzděláním bylo také 20, z toho byly 2 ženy a 18 mužů.

Graf č. 1 Poměr mužů a žen v průzkumu s SŠ a VŠ vzděláním

4.4 Metody šetření

Při průzkumném šetření byla použita metoda sběru empirických dat pomocí dotazníkového šetření. Dotazníková metoda je jednou z nejběžnějších a široce využívaných metod při provádění průzkumu, která se skládá z pokládání otázek písemnou formou za účelem získání názorů od respondentů. Rozhodl jsem se použít tuto metodu proto, že je časově a finančně nenáročná, zjištěná data se dají snadno statisticky vyhodnotit.

Pro potřeby této práce byly vytvořeny dva nestandardizované dotazníky s 27 výroky, které byly vždy přesně formulovány s možností škálovité odpovědi v rozsahu stupnice 1 až 5, kde 5 znamená nejvyšší hodnotu - význam. Tyto výroky se týkaly deseti okruhů, které jsem vybral a které jsou stejné pro oba dotazníky. Jeden dotazník byl sestaven pro zjištění hodnotové orientace a druhý pro zjištění životní spokojenosti zkoumaného vzorku osob ve věku střední dospělosti. Při konstrukci dotazníků byl s laskavým svolením paní doc. PhDr. Márie Machalové použit její vzorový dotazník uvedený v knize *Biodromálna Psychológia pre pomáhajúce profesie* (2008), který byl přepracován a otázky byly formulovány tak, aby vyhovovaly potřebám této práce. Při tvorbě obsahové náplně dotazníku bylo využito teoretických informací získaných v průběhu vysokoškolského studia a studia odborné literatury.

4.5 Prezentace výsledků

Nejprve jsem analyzoval výsledky průzkumu, které jsem následně sestavil do tabulek, kde popisují jak respondenti hodnotili míru významu, kterou přiřkládají jednotlivým otázkám týkající se hodnotové orientace a životní spokojenosti podle mnou vybraných okruhů. Takto sestavené tabulky jsem interpretoval tak, že jsem nejdříve popsal míru, kterou respondenti přiřkládají jednotlivým odpovědím na jednotlivé otázky, a následně jsem zpracoval míru celkové spokojenosti podle stanovených okruhů jak pro SŠ, tak i pro VŠ. Tyto okruhy jsem stanovil následovně:

- Hodnotová orientace: otázka 1 – 3 okruh zdraví, otázka 4 – 6 okruh práce a zaměstnání, otázka 7 – 8 okruh finanční situace, otázka 9 -11 okruh volného času, otázka 12 – 15 okruh rodiny, otázka 16 – 18 okruh vlastní osoby, otázka 19- 20 okruh sexuality, otázka 21 – 23 okruh přátele, známí a příbuzní, otázka 24 – 25 okruh bydlení a otázka 26-27 okruh politiky.
- Životní spokojenost: otázka 1 – 3 okruh zdraví, otázka 4 – 6 okruh práce a zaměstnání, otázka 7 – 9 okruh finanční situace, otázka 10 -11 okruh volného času, otázka 12 – 16 okruh rodiny, otázka 17 – 19 okruh vlastní osoby, otázka 20- 21 okruh sexuality, otázka 22 – 23 okruh přátele, známí a příbuzní, otázka 24 – 25 okruh bydlení a otázka 26-27 okruh politiky.

a) Interpretace výsledků hodnotová orientace

1. Okruh zdraví

Tabulka č.1 Míra přiřkládaného významu okruhu zdraví

Otázka číslo	Vzdělání	Míra významu				
		1. – nejmenší význam	2. – malý význam	3. – střední význam	4. - vysoký význam	5. – nejvyšší význam
1	SŠ	0%	0%	0%	45%	55%
	VŠ	0%	0%	5%	50%	45%
2	SŠ	0%	0%	45%	40%	15%
	VŠ	0%	0%	20%	60%	20%
3	SŠ	0%	0%	5%	55%	40%
	VŠ	0%	0%	10%	50%	40%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 1: Můj zdravotní stav je pro mne důležitý. - Nikdo neuvedl č.1, č. 2, o 5% více VŠ uvedlo č. 3, o 5% více VŠ uvedlo č. 4, **nejvíce uvedli respondenti č. 5 a to o 10% více SŠ.**

Otázka č. 2: Chci se starat o svoji fyzickou kondici. - Nikdo neuvedl č. 1 ani č. 2, o 25% více SŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 20% více VŠ** a o 5% více SŠ uvedli č. 5.

Otázka č. 3: Důležité je pro mne být v dobré psychické kondici. - Nikdo neuvedl č. 1 ani č. 2 o 5% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 5% více SŠ**, a shodně po 40% uvedly obě skupiny č. 5.

Celková míra významu v okruhu zdraví u SŠ a VŠ:

- Nikdo z SŠ nepřikládá nejmenší ani malý význam, 17% SŠ přikládá střední význam a **83% SŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.**
- Nikdo z VŠ nepřikládá nejmenší ani malý význam, 12% VŠ přikládá střední význam a **88% VŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.**

2. Okruh práce a zaměstnání

Tabulka č. 2 Míra přikládaného významu okruhu práce a zaměstnání

Otázka číslo	Vzdělání	Míra významu				
		1. – nejmenší význam	2. – malý význam	3. – střední význam	4. - vysoký význam	5. – nejvyšší význam
4	SŠ	0%	5%	50%	40%	5%
	VŠ	0%	0%	40%	45%	15%
5	SŠ	0%	10%	55%	30%	5%
	VŠ	0%	0%	60%	35%	5%
6	SŠ	0%	0%	10%	60%	30%
	VŠ	0%	0%	5%	65%	30%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 4: Chci aktivně pracovat na profesní kariéře. Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více SŠ uvedlo č. 2, **nejvíce uvedli respondenti č. 3 a to o 10% více SŠ**, o 5% více VŠ uvedlo č. 4 a o 10% více VŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 5: Chci mít zaměstnání, které mě baví, i když bude hůře placeno. Nikdo neuvedl č. 1, o 10% více SŠ uvedlo č. 2, **nejvíce uvedly respondenti č. 3 a to o 5% více VŠ**, o 5% více VŠ uvedlo č. 4, a shodně po 5% uvedly obě skupiny č. 5.

Otázka č. 6: Dobré pracovní podmínky a klidná atmosféra na pracovišti jsou pro mne důležité. - Nikdo neuvedl č. 1 ani č. 2, o 5% více SŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 5% více VŠ** a shodně po 30% uvedly obě skupiny č. 5.

Celková míra významu v okruhu práce a zaměstnání u SŠ a VŠ:

- 5% SŠ přikládá nejmenší nebo malý význam, 38% SŠ přikládá střední význam a **58% SŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.**
- Nikdo z VŠ nepřikládá nejmenší ani malý význam, 35% VŠ přikládá střední význam a **65% VŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.**

3. Okruh finanční situace

Tabulka č. 3 Míra přikládaného významu okruhu finanční situaci

Otázka číslo	Vzdělání	Míra významu				
		1. – nejmenší význam	2. – malý význam	3. – střední význam	4. - vysoký význam	5. – nejvyšší význam
7	SŠ	0%	0%	45%	35%	10%
	VŠ	0%	0%	30%	65%	5%
8	SŠ	0%	0%	5%	40%	35%
	VŠ	0%	0%	20%	30%	50%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 7: Je pro mne důležité vydělávat hodně peněz. Nikdo neuvedl č. 1 ani č. 2, o 15% více SŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 30% více VŠ** a o 5% více SŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 8: Mít vlastní bydlení je pro mne důležité. Nikdo neuvedl č. 1 ani č. 2, o 15% více VŠ uvedlo č. 3, o 10% více SŠ uvedlo č. 4, **nejvíce uvedli respondenti č. 5 a to o 15% více VŠ.**

Celková míra významu v okruhu finanční situace u SŠ a VŠ:

- 5% SŠ přikládá nejmenší nebo malý význam, 25% SŠ přikládá střední význam a **70% SŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.**
- Nikdo z VŠ nepřikládá nejmenší ani malý význam, 25% VŠ přikládá střední význam a **75% VŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.**

4. Okruh volný čas

Tabulka č. 4 Míra přiřazeného významu okruhu volný čas

Otázka číslo	Vzdělání	Míra významu				
		1. – nejmenší význam	2. – malý význam	3. – střední význam	4. - vysoký význam	5. – nejvyšší význam
9	SŠ	0%	15%	35%	45%	5%
	VŠ	0%	20%	40%	25%	15%
10	SŠ	0%	20%	25%	45%	10%
	VŠ	0%	5%	35%	50%	10%
11	SŠ	0%	45%	35%	15%	5%
	VŠ	0%	25%	65%	10%	0%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 9: S množstvím volného času, který pro sebe mám, jsem spokojen(a).

Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více VŠ uvedlo č. 2, o 5% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 20% více SŠ** a o 10% více VŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 10: Svůj volný čas chci strávit aktivně (sport, cestování...). Nikdo neuvedl č. 1, O 15% více SŠ uvedlo č. 2, o 10% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 5% více VŠ** a po 10% shodně uvedly obě skupiny č. 5.

Otázka č. 11: Svůj volný čas chci strávit pasivně (spánek, televize...). Nikdo neuvedl č. 1, o 25% více SŠ uvedlo č. 2, **nejvíce uvedli respondenti č. 3 a to o 30% více VŠ**, o 5% více SŠ uvedlo č. 4 a o 5% více SŠ uvedlo č. 5.

Celková míra významu v okruhu volný čas u SŠ a VŠ:

- 26% SŠ přiřazuje nejmenší nebo malý význam, 32% SŠ přiřazuje střední význam a **42% SŠ** přiřazuje vysoký nebo nejvyšší význam.
- 15% VŠ přiřazuje nejmenší nebo malý význam, **47% VŠ** přiřazuje střední význam a 38% VŠ přiřazuje vysoký nebo nejvyšší význam.

5. Okruh rodina

Tabulka č. 5 Míra přiřazeného významu okruhu rodina

Otázka číslo	Vzdělání	Míra významu				
		1. – nejmenší význam	2. – malý význam	3. – střední význam	4. - vysoký význam	5. – nejvyšší význam
12	SŠ	0%	0%	20%	45%	35%
	VŠ	0%	10%	30%	50%	10%
13	SŠ	0%	0%	0%	45%	55%
	VŠ	0%	0%	5%	45%	50%
14	SŠ	0%	0%	5%	55%	40%
	VŠ	0%	0%	15%	45%	40%

15	SŠ	0%	0%	5%	40%	55%
	VŠ	0%	15%	15%	30%	40%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 12: Dávám přednost rodině před kariérou. Nikdo neuvedl č. 1, o 10% více VŠ uvedlo č. 2, o 10% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 5% více VŠ** a o 15% více SŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 13: Spokojená rodina je pro mne důležitá. Nikdo neuvedl č. 1 ani č. 2, o 5% více VŠ uvedlo č. 3, shodně uvedly 45% obě skupiny u č. 4, **nejvíce uvedli respondenti č. 5 a to o 5% více SŠ.**

Otázka č. 14: Mít stálého životního partnera je pro mne důležité. Nikdo neuvedl č. 1 ani č. 2, o 10% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 10% více SŠ** a shodně 40% uvedly obě skupiny u č. 5.

Otázka č. 15: Je pro mne důležité mít děti. Nikdo neuvedl č. 1, o 15% více VŠ uvedlo č. 2, o 10% více VŠ uvedlo č. 3, o 10% více SŠ uvedlo č. 4, **nejvíce uvedli respondenti č. 5 a to o 15% více SŠ.**

Celková míra významu v okruhu rodina u SŠ a VŠ:

- 0% SŠ přikládá nejmenší nebo malý význam, 7% SŠ přikládá střední význam a **93% SŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.**
- 6% VŠ přikládá nejmenší nebo malý význam, 16% VŠ přikládá střední význam a **78% VŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.**

6. Okruh vlastní osoba

Tabulka č. 6 Míra přikládaného významu okruhu vlastní osoba

Otázka číslo	Vzdělání	Míra významu				
		1. – nejmenší význam	2. – malý význam	3. – střední význam	4. - vysoký význam	5. – nejvyšší význam
16	SŠ	0%	0%	40%	55%	5%
	VŠ	0%	10%	30%	45%	15%
17	SŠ	5%	25%	65%	5%	0%
	VŠ	0%	25%	30%	45%	0%
18	SŠ	0%	5%	50%	45%	0%
	VŠ	0%	0%	50%	35%	15%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 16: Chci být užitečný(á) ostatním lidem. Nikdo neuvedl č. 1, o 10% více VŠ uvedlo č. 2, o 10% více SŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 10% více SŠ,** a o 10% více VŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 17: Je pro mne důležité, co si o mně myslí ostatní. O 5% více SŠ uvedlo č. 1, shodně uvedly obě 25% u č. 2, **nejvíce uvedli respondenti č. 3 a to o 35% více SŠ**, o 40% více VŠ uvedlo č. 4, a nikdo neuvedl č. 5.

Otázka č. 18: Chci se neustále vzdělávat a sebezdokonalovat. Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více SŠ uvedlo č. 2, **nejvíce uvedli respondenti č. 3 a to shodně po 50% obě skupiny**, o 10% více SŠ uvedlo č. 4, a o 15% více VŠ uvedlo č. 5.

Celková míra významu v okruhu vlastní osoba u SŠ a VŠ:

- 12% SŠ přikládá nejmenší nebo malý význam, **52%** SŠ přikládá střední význam a 36% SŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.
- 12% VŠ přikládá nejmenší nebo malý význam, 36% VŠ přikládá střední význam a **52%** VŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.

7. Okruh sexualita

Tabulka č. 7 Míra přikládaného významu okruhu sexualita

Otázka číslo	Vzdělání	Míra významu				
		1. – nejmenší význam	2. – malý význam	3. – střední význam	4. - vysoký význam	5. – nejvyšší význam
19	SŠ	0%	15%	60%	25%	0%
	VŠ	0%	15%	35%	45%	5%
20	SŠ	0%	5%	40%	50%	5%
	VŠ	0%	5%	45%	35%	15%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 19: U partnera preferuji fyzickou přitažlivost. Nikdo neuvedl č. 1, shodně po 15% uvedly obě skupiny č. 2, **nejvíce uvedli respondenti č. 3 a to o 35% více SŠ**, o 20% více VŠ uvedlo č. 4 a o 5% více SŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 20: S četností mých sexuálních kontaktů jsem spokojen(a). Nikdo neuvedl č. 1, shodně po 5% uvedly obě skupiny č. 2, o 5% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 15% více SŠ** a o 10% více SŠ uvedlo č. 5.

Celková míra významu v okruhu sexualita u SŠ a VŠ:

- 10% SŠ přikládá nejmenší nebo malý význam, **50%** SŠ přikládá střední význam a 40% SŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.
- 10% VŠ přikládá nejmenší nebo malý význam, 40% VŠ přikládá střední význam a **50%** VŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.

8. Okruh přátel, známí a příbuzní

Tabulka č. 8 Míra přikládaného významu okruhu přátel, známí, a příbuzní

Otázka číslo	Vzdělání	Míra významu				
		1. – nejmenší význam	2. – malý význam	3. – střední význam	4. - vysoký význam	5. – nejvyšší význam
21	SŠ	0%	0%	40%	60%	25%
	VŠ	0%	5%	50%	20%	25%
22	SŠ	5%	0%	65%	30%	0%
	VŠ	0%	15%	35%	50%	0%
23	SŠ	0%	5%	45%	35%	15%
	VŠ	0%	35%	20%	40%	5%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 21: Přátelé jsou pro můj život nepostradatelní. Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více VŠ uvedlo č. 2, o 10% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 40% více SŠ** a shodně po 5% uvedly obě skupiny č. 5.

Otázka č. 22: Dobré sousedské vztahy jsou pro mne důležité. O 5% více SŠ uvedlo č. 1, o 15% více VŠ uvedlo č. 2, **nejvíce uvedli respondenti č. 3 a to o 30% více SŠ**, o 20% více VŠ uvedlo č. 4 a nikdo neuvedl č. 5.

Otázka č. 23: S příbuznými se pravidelně setkáváme. Nikdo neuvedl č. 1, o 30% více VŠ uvedlo č. 2, **nejvíce uvedli respondenti č. 3 a to o 25% více SŠ**, o 5% více VŠ uvedlo č. 4 o 10% více SŠ uvedlo č. 5.

Celková míra významu v okruhu přátel, známí a příbuzní u SŠ a VŠ:

- 3% SŠ přikládá nejmenší nebo malý význam, **50% SŠ** přikládá střední význam a 47% SŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.
- 18% VŠ přikládá nejmenší nebo malý význam, 35% VŠ přikládá střední význam a **47% VŠ** přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.

9. Okruh bydlení

Tabulka č. 9 Míra přikládaného významu okruhu bydlení

Otázka číslo	Vzdělání	Míra významu				
		1. – nejmenší význam	2. – malý význam	3. – střední význam	4. - vysoký význam	5. – nejvyšší význam
24	SŠ	0%	0%	20%	55%	25%
	VŠ	0%	5%	55%	30%	10%
25	SŠ	0%	5%	5%	60%	30%
	VŠ	0%	0%	15%	55%	30%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 24: Jsem spokojen(a) se standardem svého bydlení. Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více VŠ uvedlo č. 2, o 35% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 25% více SŠ** a o 15% více SŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 25: Chci žít ve zdravém životním prostředí. Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více SŠ uvedlo č. 2, o 10% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 5% více SŠ** a shodně po 10% uvedly obě skupiny č. 5.

Celková míra významu v okruhu bydlení u SŠ a VŠ:

- 2% SŠ přikládá nejmenší nebo malý význam, 13% SŠ přikládá střední význam a **85% SŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.**
- 2% VŠ přikládá nejmenší nebo malý význam, 35% VŠ přikládá střední význam a **63% VŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.**

10. Okruh politika

Tabulka č. 10 Míra přikládaného významu okruhu politika

Otázka číslo	Vzdělání	Míra významu				
		1. – nejmenší význam	2. – malý význam	3. – střední význam	4. - vysoký význam	5. – nejvyšší význam
26	SŠ	10%	30%	30%	15%	10%
	VŠ	0%	25%	25%	50%	0%
27	SŠ	70%	25%	5%	0%	0%
	VŠ	45%	40%	25%	0%	0%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 26: Zajímám se o politické dění u nás i ve světě. O 10% více SŠ uvedlo č. 1, o 15% více SŠ uvedlo č. 2 a č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 5 a to o 35% více SŠ** a o 10% více SŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 27: Chci se politicky angažovat. **Nejvíce uvedly respondenti č. 1 a to o 25% více VŠ**, o 15% více VŠ uvedlo č. 2, o 20% více VŠ uvedlo č. 3, nikdo neuvedl č. 4 ani č. 5.

Míra přikládaného významu v okruhu politika u SŠ a VŠ:

- **70% SŠ přikládá nejmenší nebo malý význam**, 17% SŠ přikládá střední význam a 13% SŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.
- **50% VŠ přikládá nejmenší nebo malý význam**, 25% VŠ přikládá střední význam a 25% VŠ přikládá vysoký nebo nejvyšší význam.

b) Interpretace výsledků životní spokojenosti

1. Okruh zdraví

Tabulka č. 11 Míra životní spokojenosti s okruhem zdraví

Otázka číslo	Vzdělání	Míra životní spokojenosti				
		1. - velmi nespokojen(a)	2. - spíše nespokojen(a)	3. - ani nespokojen(a), ani spokojen(a)	4. - spíše spokojen(a)	5. - velmi spokojen(a)
1	SŠ	0%	0%	5%	75%	20%
	VŠ	0%	15%	20%	45%	20%
2	SŠ	0%	0%	15%	65%	20%
	VŠ	0%	5%	10%	65%	20%
3	SŠ	0%	10%	45%	40%	5%
	VŠ	0%	15%	35%	45%	5%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 1: Se svým zdravotním stavem jsem: Nikdo neuvedl č. 1, o 15% více VŠ uvedlo č. 2, o 15% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 30% více SŠ**, a shodně po 20% uvedly obě skupiny č. 5.

Otázka č. 2: Se svou duševní kondicí jsem: Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více VŠ uvedlo č. 2, o 5% více SŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to 65% shodně obě skupiny**, a shodně po 20% uvedly obě skupiny č. 5.

Otázka č. 3: Se svou fyzickou kondicí jsem: Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více VŠ uvedlo č. 2, o 10% více SŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 5% více VŠ**, a shodně po 5% uvedly obě skupiny č. 5.

Míra životní spokojenosti v okruhu zdraví u SŠ a VŠ:

- 3% SŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 22% SŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **75%** SŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.
- 12% VŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 22% VŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **66%** VŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.

2. Okruh práce a zaměstnání

Tabulka č. 12 Míra životní spokojenosti s okruhem práce a zaměstnání

Otázka číslo	Vzdělání	Míra životní spokojenosti				
		1. - velmi nespokojen(a)	2. - spíše nespokojen(a)	3. - ani nespokojen(a), ani spokojen(a)	4. - spíše spokojen(a)	5. - velmi spokojen(a)
4	SŠ	0%	5%	25%	65%	5%
	VŠ	0%	0%	40%	60%	0%
5	SŠ	0%	5%	45%	45%	5%
	VŠ	0%	0%	25%	70%	5%
6	SŠ	0%	10%	30%	60%	0%
	VŠ	0%	10%	50%	35%	5%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 4: S pracovním prostředím jsem: Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více SŠ uvedlo č. 2, o 15% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 5% více SŠ a o 5% více SŠ uvedlo č. 5.**

Otázka č. 5: S úspěchy v práci a pracovním postavením jsem: Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více SŠ uvedlo č. 2, o 20% více SŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 35% více VŠ** a shodně po 5% uvedly obě skupiny č. 5.

Otázka č. 6: S pracovními povinnostmi a zátěží jsem: Nikdo neuvedl č. 1, shodně po 10% uvedly obě skupiny č. 2, o 20% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 25% více SŠ** a o 5% více SŠ uvedlo č. 5.

Míra životní spokojenosti v okruhu práce a zaměstnání u SŠ a VŠ:

- 6% SŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 33% SŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **60%** SŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.
- 3% VŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 38% VŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **59%** VŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.

3. Okruh finanční situace

Tabulka č. 13 Míra životní spokojenosti s okruhem finanční situací

Otázka číslo	Vzdělání	Míra životní spokojenosti				
		1. - velmi nespokojen(a)	2. - spíše nespokojen(a)	3. - ani nespokojen(a), ani spokojen(a)	4. - spíše spokojen(a)	5. - velmi spokojen(a)
7	SŠ	5%	30%	35%	25%	5%
	VŠ	0%	10%	20%	70%	0%
8	SŠ	0%	15%	40%	30%	15%
	VŠ	0%	5%	40%	50%	5%

9	SŠ	5%	20%	25%	45%	5%
	VŠ	0%	5%	35%	55%	5%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 7: Se svým finančním ohodnocením v práci jsem: O 5% více SŠ uvedlo č. 1, o 20% více SŠ uvedlo č. 2, o 15% více SŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 45% více VŠ** a o 5% více SŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 8: Co se týká mého momentálního životního standardu, jsem: Nikdo neuvedl č. 1, o 10% více SŠ uvedlo č. 2, shodně po 40% uvedly obě skupiny č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 20% více VŠ** a o 10% více SŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 9: S hmotným zabezpečením jsem: O 5% více SŠ uvedlo č. 1, o 15% více SŠ uvedlo č. 2, o 10% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 10% více VŠ** a shodně po 5% uvedly obě skupiny č. 5.

Míra životní spokojenosti v okruhu finanční situace u SŠ a VŠ:

- 25% SŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 33% SŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **42%** SŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.
- 7% VŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 32% VŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **61%** VŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.

4. Okruh volný čas

Tabulka č. 14 Míra životní spokojenosti s okruhem volný časem

Otázka číslo	Vzdělání	Míra životní spokojenosti				
		1. - velmi nespokojen(a)	2. - spíše nespokojen(a)	3. - ani nespokojen(a), ani spokojen(a)	4. - spíše spokojen(a)	5. - velmi spokojen(a)
10	SŠ	10%	10%	25%	50%	5%
	VŠ	0%	30%	35%	30%	5%
11	SŠ	10%	5%	40%	40%	5%
	VŠ	0%	10%	50%	30%	5%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 10: S množstvím času, který věnuji svým koníčkům jsem: O 10% více SŠ uvedlo č. 1, o 20% více VŠ uvedlo č. 2, o 10% více SŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 20% více SŠ** a po 5% shodně uvedly obě skupiny č. 5.

Otázka č. 11: Co se týká pestrosti volného času, jsem: O 10% více SŠ uvedlo č. 1, o 10% více VŠ uvedlo č. 2, **nejvíce uvedli respondenti č. 3 a to o 10% více VŠ**, o 10% více SŠ uvedlo č. 4 a po 5% shodně uvedly obě skupiny č. 5.

Míra životní spokojenosti v okruhu volný čas u SŠ a VŠ:

- 17% SŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 33% SŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **50%** SŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.
- 22% VŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 23% VŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **35%** VŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.

5. Okruh rodina

Tabulka č. 15 Míra životní spokojenosti s okruhem rodina

Otázka číslo	Vzdělání	Míra životní spokojenosti				
		1. - velmi nespokojen(a)	2. - spíše nespokojen(a)	3. - ani nespokojen(a), ani spokojen(a)	4. - spíše spokojen(a)	5. - velmi spokojen(a)
12	SŠ	0%	10%	15%	55%	20%
	VŠ	10%	40%	35%	10%	5%
13	SŠ	0%	0%	5%	65%	20%
	VŠ	0%	10%	20%	65%	5%
14	SŠ	0%	0%	25%	55%	10%
	VŠ	0%	5%	30%	35%	30%
15	SŠ	0%	0%	0%	20%	50%
	VŠ	0%	5%	10%	15%	50%
16	SŠ	0%	0%	0%	20%	50%
	VŠ	0%	0%	25%	40%	15%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 12: S množstvím času, který věnuji své rodině, jsem: O 10% více VŠ uvedlo č. 1, o 30% více VŠ uvedlo č. 2, o 20% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 45% více SŠ** a o 15% více SŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 13: S upřímností a otevřeností svého partnera jsem: Nikdo neuvedl č. 1, o 10% více VŠ uvedlo č. 2, o 15% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to shodně 65% obě skupiny** a o 15% více SŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 14: S city, které mi můj partner(ka) projevuje jsem: Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více VŠ uvedlo č. 2, o 5% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to 20% více SŠ** a o 20% více VŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 15: S tím, jak vycházíme spolu s dětmi jsem: Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více VŠ uvedlo č. 2, o 10% více VŠ uvedlo č. 3, o 5% více SŠ uvedlo č. 4, **nejvíce uvedli respondenti č. 5 a po 50% shodně obě skupiny.**

Otázka č. 16: Když myslím na to, jak jsou vychované moje děti, jsem: Nikdo neuvedl č. 1, nikdo neuvedl č. 2, o 25% více VŠ uvedlo č. 3, o 20% více VŠ uvedlo č. 4, **nejvíce uvedli respondenti č. 5 a to o 35% více SŠ.**

Míra životní spokojenosti v okruhu rodina u SŠ a VŠ:

- 18% SŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 8% SŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **73%** SŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.
- 7% VŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 25% VŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **68%** VŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.

6. Okruh vlastní osoba

Tabulka č. 16 Míra životní spokojenosti s okruhem vlastní osoba

Otázka číslo	Vzdělání	Míra životní spokojenosti				
		1. - velmi nespokojen(a)	2. - spíše nespokojen(a)	3. - ani nespokojen(a), ani spokojen(a)	4. - spíše spokojen(a)	5. - velmi spokojen(a)
17	SŠ	0%	0%	35%	65%	0%
	VŠ	0%	0%	50%	45%	5%
18	SŠ	5%	0%	30%	65%	0%
	VŠ	0%	10%	25%	65%	0%
19	SŠ	0%	0%	10%	85%	5%
	VŠ	0%	10%	30%	60%	0%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 17: S tím, jaké mám schopnosti a dovednosti, jsem: Nikdo neuvedl č. 1, nikdo neuvedl č. 2, o 15% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 20% více VŠ** a o 5% více VŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 18: Se svým sebevědomím jsem: O 5% více SŠ uvedlo č. 1, o 10% více VŠ uvedlo č. 2, o 15% více SŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to po 65% shodně obě skupiny** a nikdo neuvedl č. 5.

Otázka č. 19: Se svým charakterem jsem: Nikdo neuvedl č. 1, o 10% více VŠ uvedlo č. 2, o 20% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 25% více SŠ** a o 5% více SŠ uvedlo č. 5.

Míra životní spokojenosti v okruhu vlastní osoba u SŠ a VŠ:

- 2% SŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 25% SŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **73%** SŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.
- 7% VŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 35% VŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **58%** VŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.

7. Okruh sexualita

Tabulka č. 17 Míra životní spokojenosti s okruhem sexualita

Otázka číslo	Vzdělání	Míra životní spokojenosti				
		1. - velmi nespokojen(a)	2. - spíše nespokojen(a)	3. - ani nespokojen(a), ani spokojen(a)	4. - spíše spokojen(a)	5. - velmi spokojen(a)
20	SŠ	5%	0%	65%	30%	0%
	VŠ	0%	5%	55%	35%	5%
21	SŠ	0%	0%	40%	60%	0%
	VŠ	0%	0%	30%	65%	5%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 20: Se svým vnějším vzhledem (přitažlivostí) jsem: O 5% více SŠ uvedlo č. 1, o 5% více VŠ uvedlo č. 2, **nejvíce uvedli respondenti č. 3 a to o 10% více SŠ**, o 5% více SŠ uvedlo č. 4, o 5% více VŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 21: S kvalitou svého sexuálního života jsem: Nikdo neuvedl č. 1, nikdo neuvedl č. 2, o 10% více SŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 5% více VŠ**, o 5% více SŠ uvedlo č. 5.

Míra životní spokojenosti v okruhu sexualita u SŠ a VŠ:

- 2% SŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 53% SŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **45%** SŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.
- 2% VŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 43% VŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **55%** VŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.

8. Okruh přátelé, známí a příbuzní

Tabulka č. 18 Míra životní spokojenosti s okruhem přátelé, známí a příbuzní

Otázka číslo	Vzdělání	Míra životní spokojenosti				
		1. - velmi nespokojen(a)	2. - spíše nespokojen(a)	3. - ani nespokojen(a), ani spokojen(a)	4. - spíše spokojen(a)	5. - velmi spokojen(a)
22	SŠ	0%	5%	5%	65%	25%
	VŠ	0%	0%	30%	50%	20%
23	SŠ	0%	5%	15%	50%	30%
	VŠ	0%	5%	50%	35%	10%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 22: S okruhem svých přátel a známých jsem: Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více SŠ uvedlo č. 2, o 15% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 15% více SŠ**, o 5% více VŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 23: S kontaktem se svými příbuznými jsem: Nikdo neuvedl č. 1, shodně po 5% uvedly obě skupiny č. 2, o 35% více SŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 15% více SŠ**, o 20% více SŠ uvedlo č. 5.

Míra životní spokojenosti v přátelé, známí a příbuzní u SŠ a VŠ:

- 5% SŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 10% SŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **85%** SŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.
- 2% VŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 40% VŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **58%** VŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.

9. Okruh bydlení

Tabulka č. 19 Míra životní spokojenosti s okruhem bydlením

Otázka číslo	Vzdělání	Míra životní spokojenosti				
		1. - velmi nespokojen(a)	2. - spíše nespokojen(a)	3. – ani nespokojen(a), ani spokojen(a)	4. - spíše spokojen(a)	5. - velmi spokojen(a)
24	SŠ	0%	5%	15%	55%	25%
	VŠ	0%	5%	40%	45%	10%
25	SŠ	0%	5%	10%	65%	20%
	VŠ	0%	10%	30%	50%	10%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 24: S tím, jak bydlím, jsem: Nikdo neuvedl č. 1, shodně po 5% uvedly obě skupiny č. 2, o 25% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 10% více SŠ**, o 15% více SŠ uvedlo č. 5.

Otázka č. 25: S tím, kde bydlím, jsem: Nikdo neuvedl č. 1, o 5% více VŠ uvedlo č. 3, o 20% více VŠ uvedlo č. 3, **nejvíce uvedli respondenti č. 4 a to o 5% více SŠ**, o 10% více SŠ uvedlo č. 5.

Míra životní spokojenosti v okruhu bydlení u SŠ a VŠ:

- 5% SŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 13% SŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **82%** SŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.
- 7% VŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 35% VŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a **58%** VŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.

10. Okruh politika

Tabulka č. 20 Míra životní spokojenosti s okruhem politika

Otázka číslo	Vzdělání	Míra životní spokojenosti				
		1. - velmi nespokojen(a)	2. – spíše nespokojen(a)	3. - ani nespokojen(a), ani spokojen(a)	4. - spíše spokojen(a)	5. - velmi spokojen(a)
26	SŠ	30%	50%	20%	0%	0%
	VŠ	30%	40%	30%	0%	0%
27	SŠ	35%	35%	25%	5%	0%
	VŠ	55%	20%	25%	0%	0%

Míra zastoupení odpovědí u jednotlivých otázek:

Otázka č. 26: S politickou situací v naší společnosti jsem: Shodně po 30% uvedly obě skupiny č. 1, **nejvíce uvedli respondenti č. 2 a to o 10% více SŠ**, o 10% více VŠ uvedlo č. 3, Nikdo neuvedl č. 4 ani č. 5.

Otázka č. 27: S politickou kulturou v ČR jsem: **Nejvíce uvedli respondenti č. 1 a to o 20% více VŠ**, o 15% více SŠ uvedlo č. 2, shodně po 20% uvedly obě skupiny č. 3, o 5% více SŠ uvedlo č. 4 a nikdo neuvedl č. 5.

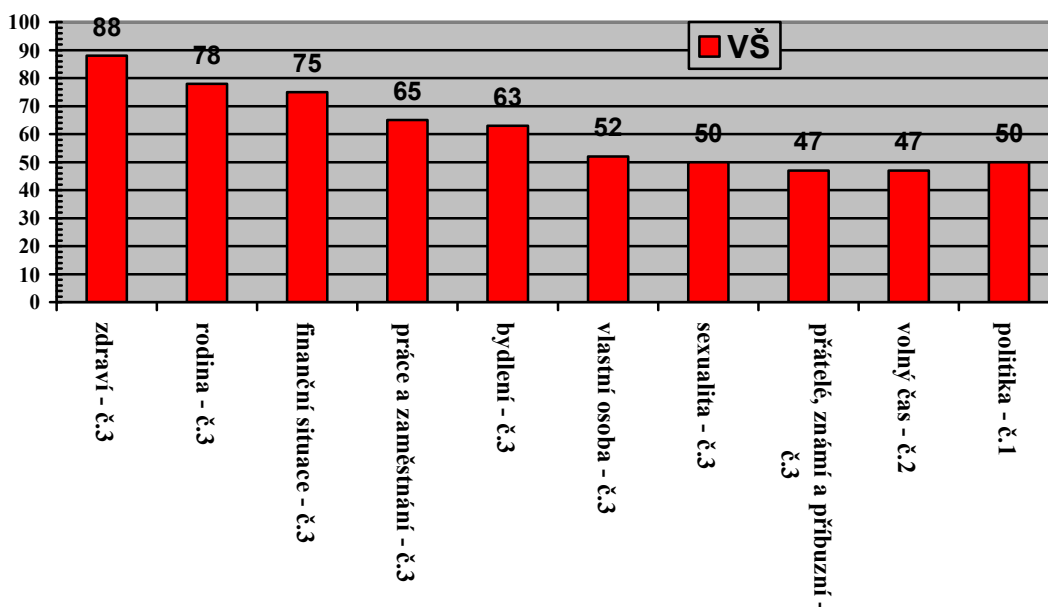
Míra životní spokojenosti v okruhu politika u SŠ a VŠ:

- **75%** SŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 23% SŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a 2% SŠ je spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.
- **73%** VŠ je velmi nespokojeno nebo spíše nespokojeno, 27% VŠ je ani nespokojeno ani spokojeno a nikdo z VŠ není spíše spokojeno nebo velmi spokojeno.

c) Nejvyšší míra významu jednotlivých okruhů hodnot

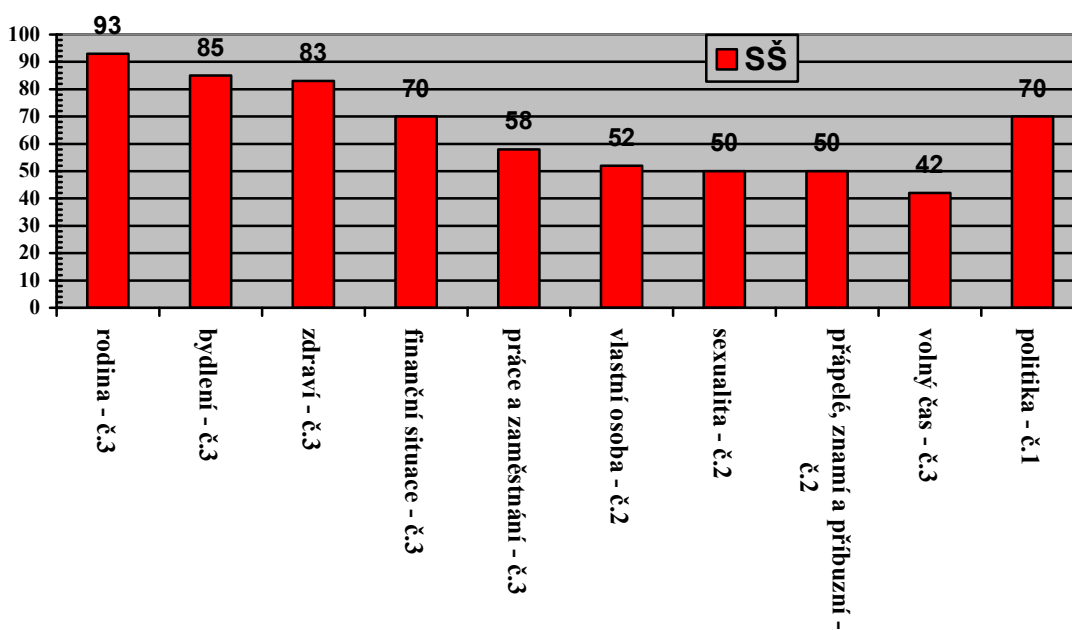
Následující graf uvádí přehled nejvyšší míry významu jednotlivých okruhů hodnot pro respondenty s VŠ vzděláním. Graf je seřazen sestupně dle počtu odpovědí v dané kategorii. Sloupce znamenají uvedený okruh hodnot, čísla za názvem okruhu znamenají míru nejvíce zastoupeného významu v odpovědích (č. 1- nejmenší nebo malý význam, č. 2 – střední význam a č. 3 – vysoký nebo nejvyšší význam).

Graf č. 2 – Míra významu okruhů hodnot pro respondenty s VŠ vzděláním.

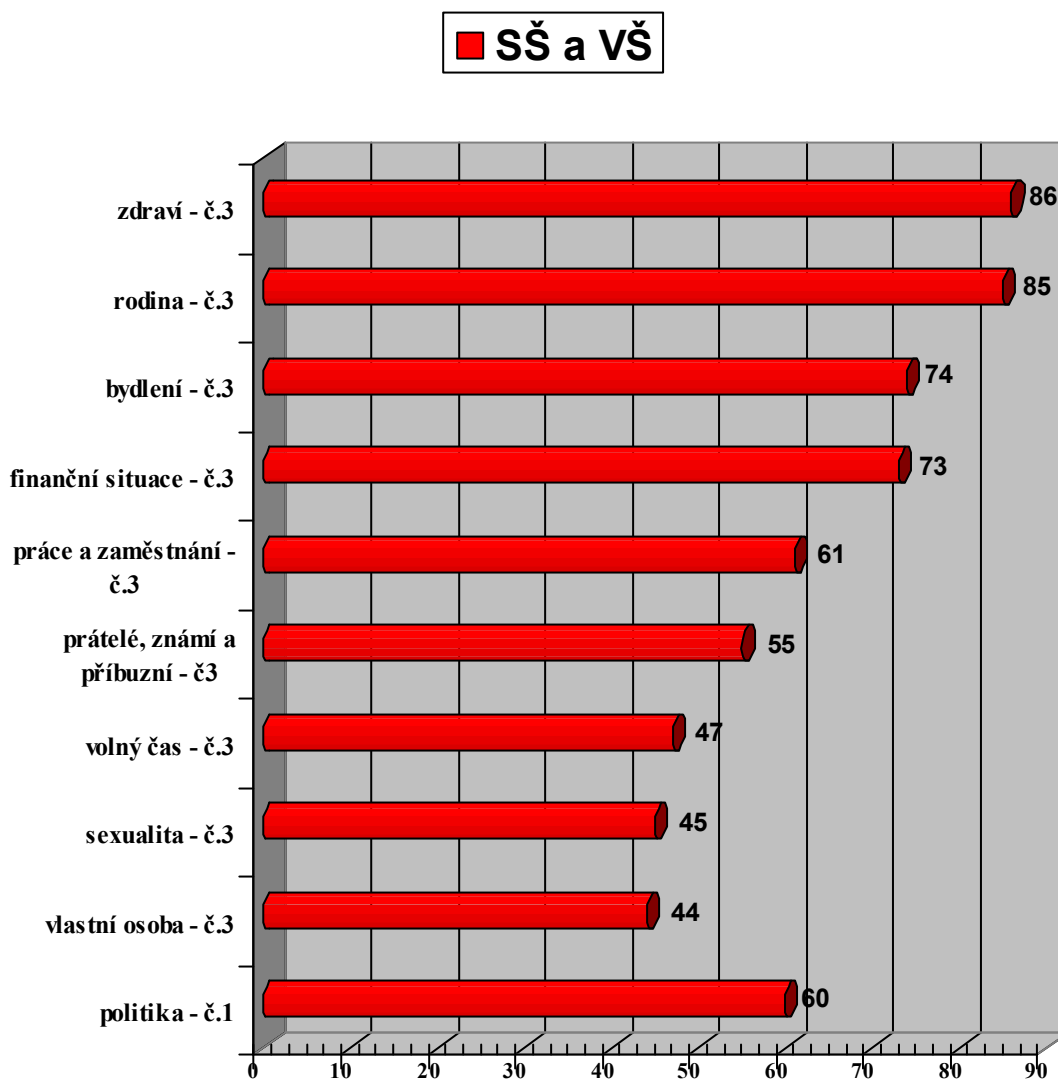
Následující graf uvádí přehled nejvyšší míry významu jednotlivých okruhů hodnot pro respondenty se SŠ vzděláním. Graf je seřazen sestupně dle počtu odpovědí v dané kategorii. Sloupce znamenají uvedený okruh hodnot, čísla za názvem okruhu znamenají míru nejvíce zastoupeného významu v odpovědích (č. 1- nejmenší nebo malý význam, č. 2 – střední význam a č. 3 – vysoký nebo nejvyšší význam).

Graf č. 3 – Míra významu okruhů hodnot pro respondenty se SŠ vzděláním.

Následující graf uvádí celkový přehled nejvyšší míry významu jednotlivých okruhů hodnot společný pro obě skupiny respondentů se SŠ a VŠ vzděláním. Graf je seřazen sestupně dle počtu odpovědí v dané kategorii. Sloupce znamenají uvedený okruh hodnot, čísla za názvem okruhu znamenají míru nejvíce zastoupeného významu v odpovědích (č. 1- nejmenší nebo malý význam, č. 2 – střední význam a č. 3 – vysoký nebo nejvyšší význam).

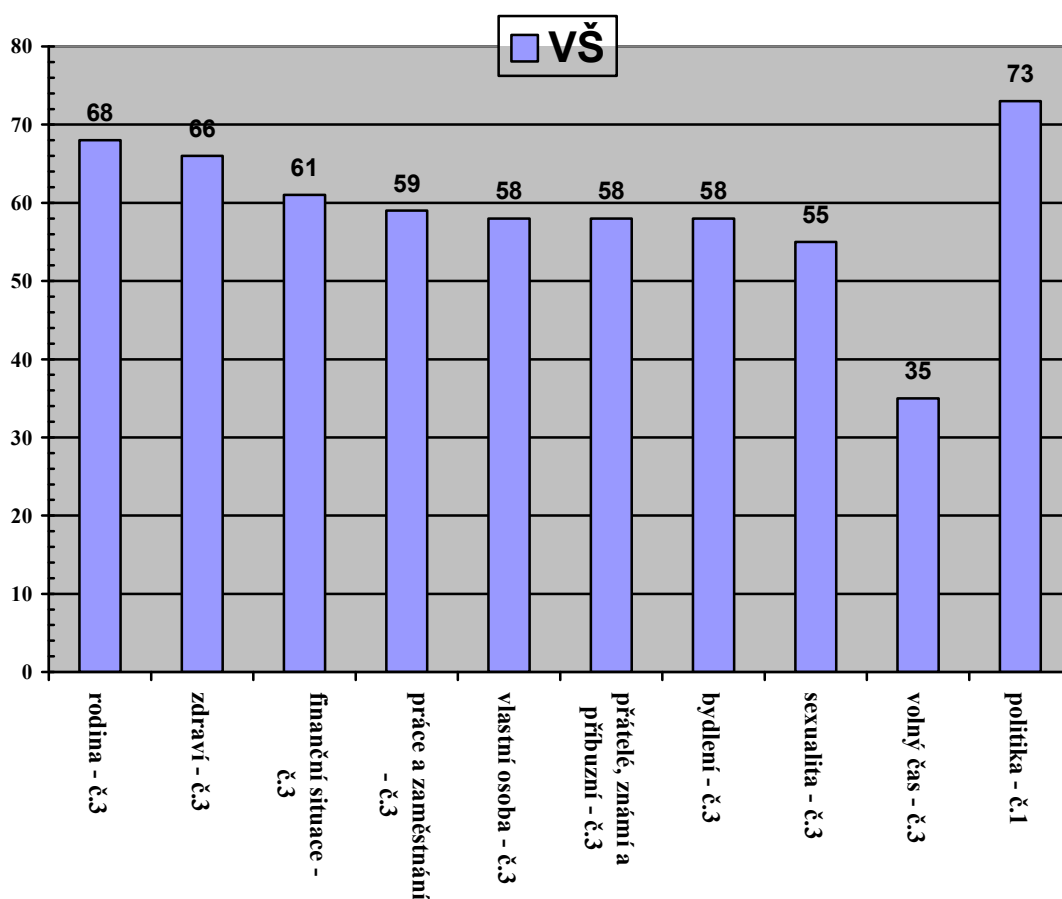
Graf č. 4 – Celková nejvyšší míra významu jednotlivých okruhů hodnot společná pro obě skupiny respondentů se SŠ a VŠ vzděláním.

d) Nejvyšší míra významu jednotlivých okruhů životní spokojenosti

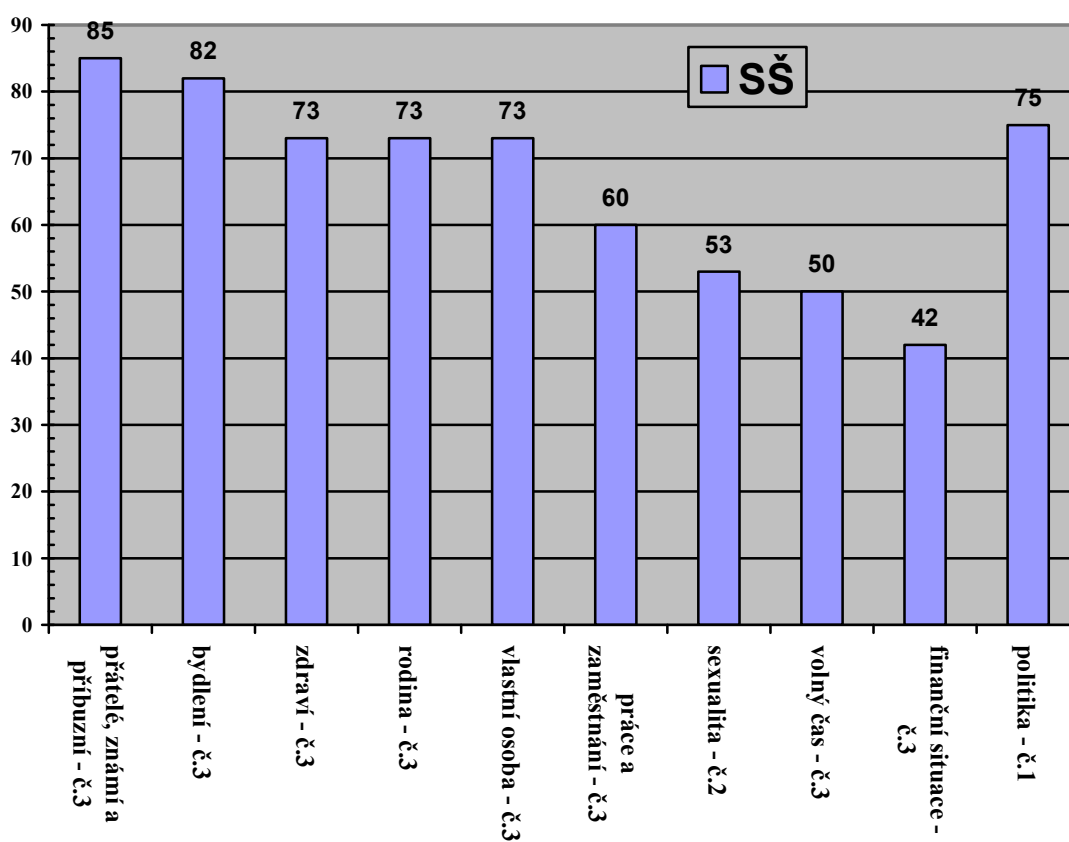
Následující graf uvádí přehled nejvyšší míry u jednotlivých okruhů životní spokojenosti pro respondenty s VŠ vzdělání. Sloupec znamená uvedený okruh životní spokojenosti, čísla za názvem znamenají nejvíce zastoupenou míru životní spokojenosti v odpovědích (č. 1- velmi nespokojen nebo spíše nespokojen, č. 2 – ani nespokojen, ani spokojen a č. 3 – spíše spokojen nebo velmi spokojen).

Graf č. 5 – Míra významu okruhů životní spokojenosti pro respondenty s VŠ vzděláním.

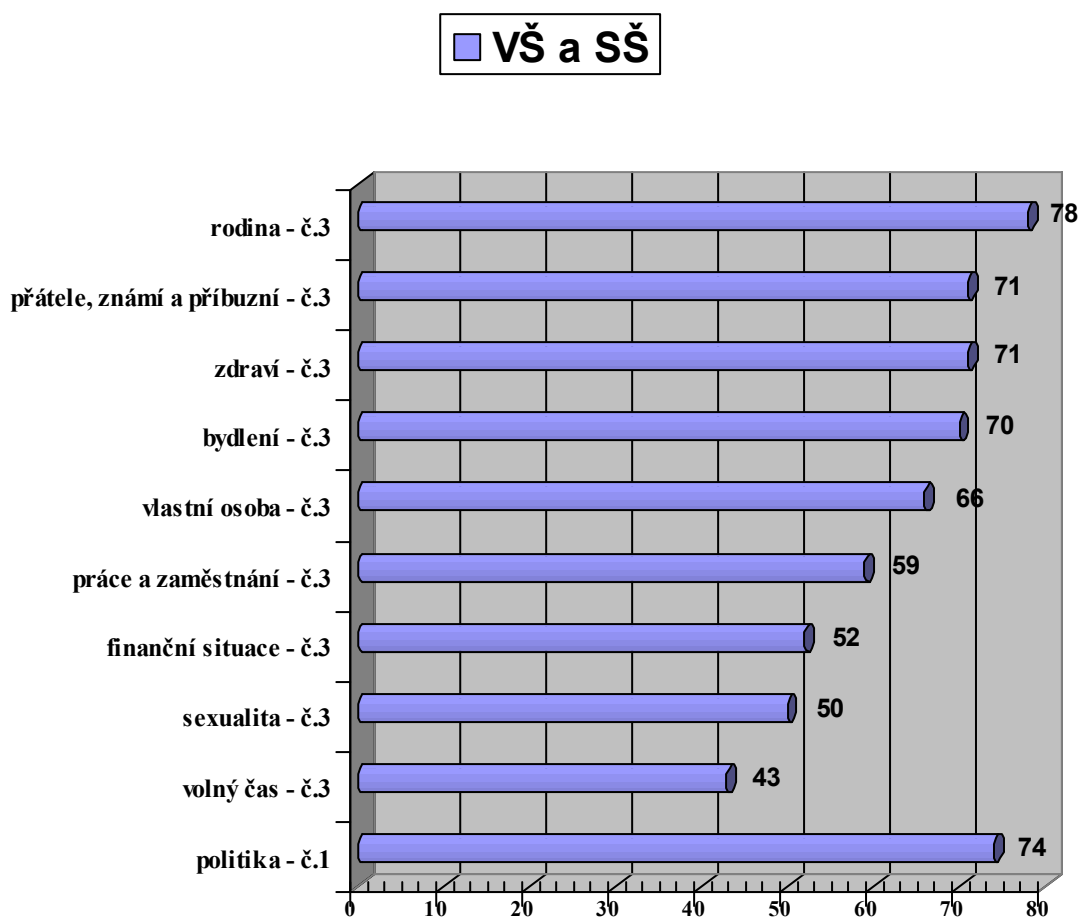

Následující graf uvádí přehled nejvyšší míry u jednotlivých okruhů životní spokojenosti pro respondenty se SŠ vzdělání. Sloupec znamená uvedený okruh životní spokojenosti, čísla za názvem znamenají nejvíce zastoupenou míru životní spokojenosti v odpovědích (č. 1- velmi nespokojen nebo spíše nespokojen, č. 2 – ani nespokojen, ani spokojen a č. 3 – spíše spokojen nebo velmi spokojen).

Graf č. 6 – Míra významu okruhů životní spokojenosti pro respondenty se SŠ vzděláním.

Graf č. 7 – Celková nejvyšší míry významu jednotlivých okruhů hodnot společná pro obě skupiny respondentů se SŠ a VŠ vzděláním.

4.6 Diskuze

Na základě provedeného průzkumu byla zmapována hodnotová orientace a životní spokojenost u respondentů, ve věku střední dospělosti, ve věku 30 – 40 let, se středoškolským a vysokoškolským vzděláním.

Vzhledem k rozdílům v dosaženém stupni vzdělání, byla zjištěna rozdílná hierarchie (žebříček) okruhů hodnot a hierarchie (žebříček) okruhů životní spokojenosti u respondentů se středoškolským vzděláním a u respondentů s vysokoškolským vzděláním.

V následující tabulce č. 21 je provedeno porovnání hierarchie (žebříček) míry významu okruhů hodnot na základě dosaženého vzdělání respondentů. Tabulka č. 22 vyjadřuje porovnání hierarchie (žebříčku) okruhů životní spokojenosti podle uváděné míry spokojenosti na základě dosaženého vzdělání respondentů.

Tabulka č. 21 - Hierarchie (žebříček) míry významu okruhů hodnot na základě dosaženého vzdělání respondentů.

	Respondenti se středoškolským vzděláním	Respondenti s vysokoškolským vzděláním
	Hierarchie (žebříček) okruhů hodnot podle míry významu	
1	Rodina - 93%	Zdraví - 88%
2	Bydlení - 85%	Rodina - 78%
3	Zdraví - 83%	Finanční situace - 75%
4	Finanční situace - 70%	Práce a zaměstnání - 65%
5	Práce a zaměstnání - 58%	Bydlení - 63%
6	Vlastní osoba - 52%	Vlastní osoba - 52%
7	Sexualita - 50%	Sexualita - 50%
8	Přátelé, známí a příbuzní - 50%	Přátelé, známí a příbuzní - 47%
9	Volný čas - 42%	Volný čas - 47%
10	Politika - 70% - nejmenší význam	Politika - 50% - nejmenší význam

V rámci období střední dospělosti se hierarchie (žebříček) okruhů hodnot u respondentů vzhledem k dosaženému vzdělání liší, a to podle míry významu, kterou respondenti jednotlivým okruhům hodnot přiřadili.

Pro respondenty se středoškolským vzděláním má nejvyšší míru významu okruh **rodina**, pak následuje okruh bydlení, zdraví, finanční situace a práce a zaměstnání. U respondentů s vysokoškolským vzděláním, je tato část hierarchie odlišná. Nejvyšší míru významu přiřadají respondenti s vysokoškolským vzděláním okruhu **zdraví**, pak následují okruhy rodina, finanční situace, práce a zaměstnání a bydlení. Z tohoto srovnání je zřejmé, že dosažené vzdělání zapříčiňuje rozdíly v míře významu, který respondenti uvedeným okruhům přiřadají. Naopak i vzhledem **k rozdílnému dosaženému stupni vzdělání, se v druhé části hierarchie (žebříčku) míry významu, obě skupiny respondentů shodují** tak, že na šestém až desátém místě uvádí tyto okruhy: vlastní osoba, sexualita, přátelé, známí a příbuzní, volný čas a politika.

U okruhu politika obě skupiny respondentů navíc shodně uvedli, že tento okruh má pro respondenty nejmenší, nebo malý význam. Příčinu tohoto nízkého hodnocení vidím v nízké politické kultuře naší společnosti.

Tabulka č. 22 - Hierarchie (žebříček) okruhů životní spokojenosti podle uváděné míry spokojenosti na základě dosaženého vzdělání respondentů.

	Respondenti se středoškolským vzděláním	Respondenti s vysokoškolským vzděláním
	Hierarchie (žebříček) okruhů životní spokojenosti	
1	Přátelé, známí a příbuzní - 85%	Rodina - 68%
2	Bydlení - 82%	Zdraví - 66%
3	Zdraví - 73%	Finanční situace - 61%
4	Rodina - 73%	Práce a zaměstnání - 59%
5	Vlastní osoba - 73%	Vlastní osoba - 58%
6	Práce a zaměstnání - 60%	Přátelé, známí a příbuzní - 58%
7	Sexualita - 53%	Bydlení - 58%
8	Volný čas - 50%	Sexualita - 55%
9	Finanční situace - 42%	Volný čas - 35%
10	Politika - 75% - nejméně spokojeni	Politika - 73% - nejméně spokojeni

V rámci období střední dospělosti se také hierarchie (žebříček) okruhů životní spokojenosti podle uváděné míry spokojenosti u respondentů vzhledem k dosaženému vzdělání liší.

Jak uvádí tabulka č. 22, je hierarchie (žebříček) okruhů životní spokojenosti u respondentů s vysokoškolským a středoškolským vzděláním více odlišná, než je tomu u hierarchie (žebříčku) okruhů hodnot, který uvádí tabulka č. 21. Obě skupiny respondentů se v rámci hierarchie okruhů životní spokojenosti shodli pouze ve dvou bodech. Na pátém místě u okruhu vlastní osoba, a na místě desátém u okruhu politika. S okruhem politika jsou obě skupiny respondentů navíc nejméně spokojeni, což podle mého názoru opět souvisí s mírou politické kultura v naší společnosti. Hierarchie okruhů životní spokojenosti je podle míry spokojenosti u zbývajících okruhů životní spokojenosti velmi rozdílná.

Myslím si, že rozdílnost v hierarchii okruhů hodnot a hierarchii okruhů životní spokojenosti, kterou způsobuje nejvyšší dosažené vzdělání, je zapříčiněna tím, že respondenti s vysokoškolským vzděláním mají oproti respondentům se středoškolským vzděláním větší možnost se lépe uplatnit na trhu práce, jsou lépe finančně ohodnoceni, mají lepší pracovní podmínky, mají větší možnost kariérního růstu. Jsou ale také většinou více pracovní vyčerpáni, jsou na ně kladeny větší nároky, musí splňovat vyšší kvalifikační předpoklady, což se projevuje rozdílnou životní spokojeností a odlišnou hodnotovou orientací.

Celý průzkum probíhal, jak je již výše zmiňováno na dvou místech, u VÚ 5525 sedle – Vřetenice u Náměště nad Oslavou a na Městském úřadě v Ivančicích. Velmi pozitivně se na průběhu průzkumu odrazilo to, že mě bylo umožněno, bez jakýchkoliv časových a jiných omezení ze strany příslušných nadřízených respondentů, se plně věnovat provádění průzkumu formou dotazníkového šetření. Ani respondenti, ani já, jsme nezaznamenali nějaké rušící elementy v průběhu vlastního dotazníkového šetření. Respondenti měli dostatek času a klid na vlastní vyplňování dotazníků. Otázky byly formulovány tak, aby byly co nejsrozumitelnější a dotazník zvolen tak, aby jeho vyplňování bylo možné provést v krátkém časovém úseku.

Další směřování výzkumu vidím v rámci tohoto tématu tak, že by bylo dobré toto téma rozdělit na dvě samostatná témata, na zmapování hodnotové orientace samostatně a zmapování životní spokojenosti samostatně. Vzhledem k tomu, že na základě mnou sestavených okruhů byla v rámci tohoto průzkumného šetření zmapována hodnotová orientace a životní spokojenost u osob ve věku střední dospělosti, by bylo vhodné další výzkum směřovat na zjištění, které konkrétní hodnoty jsou nejčastěji preferovány v rámci žebříčku hodnot člověka. Také by bylo vhodné v dalších výzkumech zjišťovat, které hodnoty nebo události mají největší vliv na celkovou životní spokojenost člověka. Pro další směřování průzkumu by bylo vhodné jít více do hloubky problému za použití vhodnějších standardizovaných dotazníků a většího množství respondentů. Závěry by se pak daly více zobecnit vzhledem k celkové populaci lidí ve věku střední dospělosti.

Současné závěry lze použít jen pro účely této práce.

Slabou stránku průzkumu vidím v to, že se mě při studiu odborné literatury nepodařilo najít vhodné výzkumy jiných autorů, které by umožňovali detailnější srovnání výsledků mého průzkumu s jinými výzkumy. Výzkumy, se kterými jsem se při studiu literatury měl možnost seznámit (např. Blatný 1999, Centrum výzkumu veřejného mínění 2005), byly sestaveny tak, že pracovali s jinými proměnnými. Ve výzkumech jiných autorů se zjišťovala jen hodnotové orientace, a nebo jen životní spokojenosti a to za jiných podmínek. Například se pracuje s jednou cílovou skupinou (vysokoškolsky vzdělaní lidé, vězni, žáci základní školy, ženy na mateřské dovolené, atd.), nebo pokud dochází ke srovnání, jsou velmi často **srovnávání muži se ženami**. Také z hlediska životní etapy střední dospělosti, ve věku 30 – 40 let, jsem v literatuře na podobný výzkum, který by se zabýval srovnáním mnou vybraných skupin nenarazil. Pravděpodobně je to problém, který souvisí s tím, co je uvedeno již v teoretické části této práce. Problém je, že se z hlediska výzkumu je věnován velký prostor vývojovým etapám dětství a dospívání, které jsou velmi dynamické, a na dospělost, tedy i na střední dospělost a později i na stáří nejsou výzkumy tak často zaměřeny.

Další slabou stránku spatřuji ve velké obsáhlosti tématu této práce. Průzkum bylo vzhledem k tématu této práce nutné rozdělit do dvou částí, na průzkum hodnotové orientace a životní spokojenosti a tudíž vytvořit dva dotazníky. Vzhledem k tomu byly vytvořeny výše uvedené okruhy pro zmapování hodnotové orientace a životní spokojenosti. Dle mého názoru jak hodnotová orientace, tak životní spokojenost jsou oblasti, které mohou sami tvořit hlavní téma práce tohoto typu.

4.8 Závěr průzkumu

1. Na otázku zda se liší hierarchie (žebříček) okruhů hodnot u respondentů se středoškolským a vysokoškolským vzděláním, průzkum odpověděl tak, že **hierarchie (žebříček) okruhů hodnot** u těchto dvou skupiny respondentů je **na základě dosaženého vzdělání je odlišná**. Obě skupiny respondentů dosahují shody u pěti z deseti okruhů hodnot: **vlastní osoba, sexualita, přátelé, známí a příbuzní, volný čas a politika**.

2. Na otázku zda se liší hierarchie (žebříček) okruhů životní spokojenosti respondentů se středoškolským a vysokoškolským vzděláním, průzkum odpověděl tak, že hierarchie (žebříček) okruhů životní spokojenosti u těchto dvou skupiny respondentů je **na základě dosaženého vzdělání odlišná**. Obě skupiny respondentů dosahují shody z deseti okruhů pouze u okruhů: **vlastní osoba a politika**, se kterým jsou nejméně spokojeni.
3. Na otázku, které z okruhů hodnot jsou pro respondenty s **vysokoškolským vzděláním** v období střední dospělosti nejvýznamnější, průzkum odpověděl takto:
- **nejvyšší význam** má okruh hodnot **zdraví**, dále pak následují okruhy **rodina, finanční situace, práce a zaměstnání, bydlení, vlastní osoba, sexualita, přátelé známí a příbuzní, volný čas** a na posledním desátém místě uvádí respondenti hodnotu **politika**.
4. Na otázku, které z okruhů hodnot jsou pro respondenty **se středoškolským vzděláním** v období střední dospělosti nejvýznamnější, průzkum odpověděl takto:
- **nejvyšší význam** má okruh hodnot **rodina**, dále pak následují okruhy **bydlení, zdraví, finanční situace, práce a zaměstnání, vlastní osoba, sexualita, přátelé známí a příbuzní, volný čas** a na posledním desátém místě uvádí respondenti hodnotu **politika**.
5. Na otázku, které z okruhů životní spokojenosti jsou pro respondenty s vysokoškolským vzděláním v období střední dospělosti nejvýznamnější, průzkum odpověděl takto:
- **nejvýznamnější okruh životní spokojenosti** je okruh **rodina**, dále pak následují okruhy **zdraví, finanční situace, práce a zaměstnání, vlastní osoba, přátelé známí a příbuzní, bydlení, sexualita, volný čas** a na posledním desátém místě uvádí respondenti okruh **politika**.
6. Na otázku, které z okruhů životní spokojenosti jsou pro respondenty se **středoškolským vzděláním** v období střední dospělosti nejvýznamnější, průzkum odpověděl takto:
- **nejvýznamnější okruh životní spokojenosti** je okruh **přátelé známí a příbuzní**, dále pak následují okruhy **bydlení, zdraví, rodina, vlastní osoba, práce a zaměstnání, sexualita, volný čas, finanční situace** a na posledním desátém místě uvádí respondenti okruh **politika**.

Velký vliv na hodnotovou orientaci má **rodina a zdraví**, kde u VŠ respondentů je *zdraví na 1. místě a rodina na 2. místě* a u SŠ respondentů je *rodina na 1. místě a zdraví na 3. místě*. Rodina a zdraví má také velký vliv na životní spokojenost, kde respondenti s VŠ vzděláním uvádí na *1. místě rodinu a na 2. místě zdraví* a respondenti se SŠ vzděláním přisuzují *rodině 4. místo a zdraví 3. místo*.

Na základě analýzy dotazníků hodnotové orientace a životní spokojenosti s ohledem na dosažené vzdělání respondentů bylo zjištěno, že pro jednotlivé okruhy týkající se zjištění míry významu, přikládané jednotlivým okruhům hodnot, obě skupiny respondentů **nejčastěji** uvádějí **vysoký nebo nejvyšší význam**. Pouze u okruhu **politika** se respondenti nejčastěji vyjadřují **nejmenším nebo malým významem**. U analýzy míry životní spokojenosti obě skupiny respondentů **nejčastěji** uvádějí **spíše spokojen nebo velmi spokojen**, jen u okruhu politika uvádějí **nejčastěji velmi nespokojen nebo spíše nespokojen**.

Závěr

Cílem této práce bylo zpracovat teoretickou analýzu dostupné literatury k vymezení hodnotové orientace, životní spokojenosti a období střední dospělosti pro osoby ve věku 30 – 40 let. Dále bylo cílem této práce realizovat empirický průzkum v cílové skupině osob zaměřený na zjištění hodnotové orientace a životní spokojenosti s ohledem na dosažené vzdělání .

Období střední dospělosti je životní etapou, ve které se na jedné straně člověk cítí ve svém životě relativně spokojený, má již vytvořený vlastní hodnotový systém. Na druhé straně je tato životní etapa charakteristická změnou hodnotového systému, který je zapříčiněn změnou životních úloh a nastupující krizí středního věku, která se podílí na zhoršení životní spokojenosti. Nezanedbatelnou úlohu zde sehrává i dnešní uspěchaná a moderní doba, která se vyznačuje doznívající ekonomickou krizí, která proběhla v rámci celé společnosti a negativně ji ovlivnila.

Člověk se nachází na pomyslném rozcestí, hledá novou životní cestu, vytváří si nový hodnotový systém, kdy některé z hodnot musí ustoupit do pozadí před nově vznikajícími hodnotami. Člověk je sice v produktivním věku, je na vrcholu svých sil, ale začíná si uvědomovat svoji smrtelnost. Navíc současné celospolečenské problémy jako je např. důchodová reforma nebo zdravotní reforma ekonomicky negativně působí na jedince a tedy i na jeho životní spokojenost.

Prostor pro sociální pedagogiky vidím v období střední dospělosti v tom, že za použití svých výchovných metod a postupů může působit nejen na člověka, který je ve věku střední dospělosti, ale v rámci výchovy k hodnotám může působit na celou společnost. Měla by učit v rámci výchovného procesu hodnotám, které jsou prospěšné pro společnost. Výchova je nástrojem, pomocí kterého sociální pedagogika může pomáhat člověku, vzhledem k jeho již získaným znalostem a dovednostem, vytvářet si kvalitní hodnotový systém. Sociální pedagogika tak může přispívat k celkové životní spokojenosti člověka, ale také k životní spokojenosti v rámci celé společnosti. Pozice sociální pedagogiky je nezastupitelná v rámci sociální práce, kde je také nutné využívat poznatků v oblasti vytváření kvalitních hodnotových systémů a implementovat je do této činnosti a tím působit na zkvalitnění životní spokojenosti.

Resumé

Tato bakalářská práce se věnuje problematice hodnotové orientace a životní spokojenosti osob ve věku střední dospělosti ve věku 30 – 40 let.

V první části této práce, která je částí teoretickou jsou vymezeny a charakterizovány základní pojmy týkající se problematiky hodnot, hodnotové orientace a životní spokojenosti z pohledu odborné veřejnosti. V této části je také pojednáváno o rodině a jejím nezastupitelném místě při utváření hodnotového systému jedince a také o funkci rodiny vzhledem k naplňování životní spokojenosti.

Druhá část této práce je zaměřena na problematiku životní etapy období střední dospělosti. Střední dospělost je zde časově vymezena a jsou zde uvedeny typické znaky jimiž se člověk ve věku střední dospělosti projevuje. Tato část přináší seznámení s některými psychologickými a hodnotovými aspekty, které jsou charakteristické pro tuto životní etapu.

Třetí a poslední díl teoretické části je věnován lidským potřebám, jejich definování, hierarchii a klasifikaci. Pojednává se zde také o důležitosti uspokojování potřeb ve vztahu k dosahování životní spokojenosti.

Empirická část práce je zaměřena na zmapování hodnotové orientace a životní spokojenosti respondentů ve věku střední dospělosti ve věku 30 – 40 let, s ohledem na dosaženou úroveň vzdělání respondentů. Šetření bylo provedeno formou průzkumu za použití jednoho dotazníku sestaveného pro zmapování hodnotové orientace a druhého sestaveného pro zmapování životní spokojenosti respondentů.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na hodnotovou orientaci a životní spokojenost u osob ve věku střední generace ve věku 30 – 40 let. V práci jsou teoreticky vymezeny pojmy hodnota, hodnotový systém, hodnotová orientace, rodina a životní spokojenost. Dále tato práce vymezuje pojmy střední dospělost a potřeba, charakterizuje specifické psychologické a hodnotové aspekty a uspokojování potřeb, které ve svém důsledku ovlivňují jak kvalitu života, tak i hodnotovou orientaci osob v období střední dospělosti.

V Empirickém průzkumu s využitím dotazníků zmapována a následně vyhodnocována hodnotová orientace a životní spokojenost osob ve věku střední dospělosti ve věku 30 – 40 let s ohledem na dosažené vzdělání respondentů.

Annotation

The bachelor thesis is focused on value orientation and life satisfaction people in middle-aged 30 – 40 years. In this work are theoretical notion terms value system, value orientation, family and life satisfaction. This thesis defines terms need and middle adulthood, characterized by specific value and psychological aspects and need, which in turn affects both the quality of life and the value orientation of people in middle adulthood.

In the empirical research using questionnaires mapped and subsequently assessed value orientation and life satisfaction of people in middle adulthood aged with regard to the educational attainment of respondents.

Klíčová slova

Hodnota, hodnotová orientace, hodnotový systém, životní spokojenost, střední dospělost, rodina, potřeba.

Key words

Value, value orientation, value system, life satisfaction, middle adulthood, family, need.

Seznam použité literatury:

1. BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc, 3. rozšířené vydání*. Bratislava: Public promotion, ISBN 978-80-969944-0-3
2. BLATNÝ, Marek. *Zprávy – Psychologický ústav AV ČR, Roč.5, č.4*. Brno: Psychologický ústav AV ČR, ISSN 1211-8818
3. ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-463-X
4. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot: problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: PdF UK, 1998, ISBN 80-86039-79-X
5. DOROTÍKOVÁ, S. a kol. *Filosofie – Výchova – Hodnoty*. Praha: Pedagogická fakulta – UK, 1999, ISSN 0862-4461
6. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník, 1. vydání*. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-303-X
7. HNILICOVÁ, H. a kol. *Kvalita života, sborník příspěvků z konference*. Kostelec nad Černými lesy: SV, s.r.o., 2004, ISBN 80-86625-20-6
8. HOLOUŠOVÁ, D. *Jak psát diplomové a závěrečné práce* 2. vyd.: Olomouc: UP, 2000, ISBN 80-7067-841-0
9. HORÁK, J. *Kapitoly z teorie výchovy: Problematika hodnot a hodnotové orientace* 1.díl. Liberec: Technická univerzita, 1996, ISBN 978-80-7083-1960
10. HRDLIČKA, M. a kol. *Krise středního věku*. Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-168-9
11. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník, 1. vydání*. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-535-0
12. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3
13. KUČEROVÁ, S. *Člověk, hodnoty, výchova*. Prešov: ManaCon, 1996, ISBN 80-85668-34-3
14. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, ISBN 80-247-1284
15. MACHALOVÁ, M. *Biodrománla psychológia pre pomáhajúce profesie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, ISBN 978-80-87182-10-9

16. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 2009, ISBN 978-80-200-1680-5
17. PETRUSEK, M. a kol.,. *Velký sociologický slovník I. Svazek A-O*. Praha: Karolinum, 1996, ISBN 80-7184-164-3
18. PETRUSEK, M. a kol.,. *Velký sociologický slovník II. Svazek P-*. Praha: Karolinum, 1996, ISBN 80-7184-310-5
19. ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*. Praha: Orbis, 1972
20. ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti. Obor v pohybu*. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-2473-133-9
21. ŘÍČAN, P. *Cesta životem: Vývojová psychologie, vydání 2*. Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-124-7
22. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-308-0
23. VÁGNEROVÁ, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů UK, 1996, ISBN 80-85864-17-7
24. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II.*: Praha: Karolinum, 2007, ISBN 978-80-246-1318-5
25. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0841-3
26. VÍZDAL, F. *Základy psychologie*. Brno: BonnyPress, 2008
27. PALKO, V. *Kvalita života z pohledu odsouzených. Nepublikovaná diplomová práce*. Brno, 2009

Příloha č.1

Dotazník názorů lidí na životní spokojenost ve střední dospělosti

Váš věk: _____ Muž – Žena
Dosažené vzdělání: SŠ VŠ Jste zaměstnaný/á: ano ne
Žijete sám – sama: ano ne Žijete v kruhu rodiny: ano ne

Vážený pane, Vážená paní,

obracím se na Vás s prosbou, abyste se vyjádřil(a) k tomu, jaká je míra Vaší životní spokojenosti v období střední dospělosti.

Všechny získané údaje jsou samozřejmě anonymní a budou použity pouze pro účely zpracování bakalářské práce. Byl bych rád, pokud by alespoň částečně pomohly odhalit realitu životní spokojenosti u zkoumaného vzorku lidí ve střední dospělosti v naší společnosti.

Děkujeme Vám za Vaši ochotu.

Určete, prosím, co je pro Vás ve věku střední dospělosti nejdůležitější z níže uvedených skutečností. Zakroužkujte jedno číslo od 1 do 5.

Stupně významnosti:

1 – velmi nespokojen(a), 2 - spíše nespokojen(a), 3 - ani nespokojen(a), ani spokojen(a), 4 – spíše spokojen(a), 5 – velmi spokojen(a)

1. Se svým zdravotním stavem jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
2. Se svou duševní kondicí jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
3. Se svou fyzickou kondicí jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
4. S pracovním prostředím jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
5. S úspěchy v práci a pracovním postavením jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
6. S pracovními povinnostmi a zátěží jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
7. Se svým finančním ohodnocením v práci jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
8. Co se týká mého momentálního životního standardu, jsem	1 – 2 – 3 – 4 – 5
9. S hmotným zabezpečením jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
10. S množstvím času, který věnuji svým koníčkům, jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
11. Co se týká pestrosti volného času, jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
12. S množstvím času, který věnuji své rodině, jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5

13. S upřímností a otevřeností svého partnera jsem ...*	1 – 2 – 3 – 4 – 5
14. S city, které mi můj partner(ka) projevuje, jsem ...*	1 – 2 – 3 – 4 – 5
15. S tím, jak vycházíme spolu s dětmi jsem ...*	1 – 2 – 3 – 4 – 5
16. Když myslím na to, jak jsou vychované moje děti, jsem ...*	1 – 2 – 3 – 4 – 5
17. S tím, jaké mám schopnosti a dovednosti, jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
18. Se svým sebevědomím jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
19. Se svým charakterem jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
20. Se svým vnějším vzhledem (přitažlivostí) jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
21. S kvalitou svého sexuálního života jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
22. S okruhem svých přátel a známých jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
23. S kontaktem se svými příbuznými jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
24. S tím, jak bydlím, jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
25. S tím, kde bydlím, jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
26. S politickou situací v naší společnosti jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5
27. S politickou kulturou v ČR jsem ...	1 – 2 – 3 – 4 – 5

* vyplňte pouze pokud máte stálého partnera/partnerku, děti

Děkujeme Vám za spolupráci

Příloha č.2

Dotazník názorů lidí na hodnotovou orientaci ve střední dospělosti

Váš věk: _____ Muž – Žena
Dosažené vzdělání: SŠ VŠ Jste zaměstnaný/á: ano ne
Žijete sám – sama: ano ne Žijete v kruhu rodiny: ano ne

Vážený pane, Vážená paní,

obracím se na Vás s prosbou, abyste se vyjádřil(a) k tomu, jaké hodnoty jsou pro Vás v období střední dospělosti důležité pro to, abyste měl dobrý pocit ze života a ze sebe samého.

Všechny získané údaje jsou samozřejmě anonymní a budou použity pouze pro účely zpracování bakalářské práce. Byl bych rád, pokud by alespoň částečně pomohly odhalit hodnotovou orientaci u zkoumaného vzorku lidí ve střední dospělosti v naší společnosti.

Děkujeme Vám za Vaši ochotu.

Určete, prosím, co je pro Vás ve věku střední dospělosti nejdůležitější z níže uvedených skutečností. Zakroužkováním jednoho čísla na stupnici od 1 do 5 jim přiřadíte významnost, kterou pro Vás mají .

Stupně významnosti:

1 – nejmenší význam, 2 – malý, 3 – střední, 4 – vysoký, 5 – nejvyšší význam

1. Můj zdravotní stav je pro mne důležitý. 1 – 2 – 3 – 4 – 5
2. Chci se starat o svoji fyzickou kondici. 1 – 2 – 3 – 4 – 5
3. Důležité je pro mne být v dobré psychické kondici. 1 – 2 – 3 – 4 – 5
4. Chci aktivně pracovat na profesní kariéře. 1 – 2 – 3 – 4 – 5
5. Chci mít zaměstnání, které mě baví, i když bude hůře placeno. 1 – 2 – 3 – 4 – 5
6. Dobré pracovní podmínky a klidná atmosféra na pracovišti jsou pro mne důležité. 1 – 2 – 3 – 4 – 5
7. Je pro mne důležité vydělávat hodně peněz. 1 – 2 – 3 – 4 – 5
8. Mít vlastní bydlení je pro mne důležité. 1 – 2 – 3 – 4 – 5
9. S množstvím volného času, který pro sebe mám, jsem spokojen(a). 1 – 2 – 3 – 4 – 5

10. Svůj volný čas chci strávit aktivně (sport, cestování...).	1 – 2 – 3 – 4 – 5
11. Svůj volný čas chci strávit pasivně (spánek, televize...).	1 – 2 – 3 – 4 – 5
12. Dávám přednost rodině před kariérou.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
13. Spokojená rodina je pro mne důležitá.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
14. Mít stálého životního partnera je pro mne důležité.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
15. Je pro mne důležité mít děti.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
16. Chci být užitečný(á) ostatním lidem.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
17. Je pro mne důležité, co si o mně myslí ostatní.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
18. Chci se neustále vzdělávat a sebezdokonalovat.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
19. U partnera preferuji fyzickou přitažlivost.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
20. S četností mých sexuálních kontaktů jsem spokojen(a).	1 – 2 – 3 – 4 – 5
21. Přátelé jsou pro můj život nepostradatelní.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
22. Dobré sousedské vztahy jsou pro mne důležité.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
23. S příbuznými se pravidelně setkáváme.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
24. Jsem spokojen(a) se standardem svého bydlení.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
25. Chci žít ve zdravém životním prostředí.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
26. Zajímám se o politické dění u nás i ve světě.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
27. Chci se politicky angažovat.	1 – 2 – 3 – 4 – 5

Děkujeme Vám za spolupráci.